

ЯК ВИБУДОВУВАТИ СВОЄ МАЙБУТНЄ? — ЛИШЕ З «НАШОЮ УКРАЇНОЮ»!

Олександр Сугоняко, Віктор Ющенко, Юрій Костенко

Продовження.
Початок у числі 27 за 2001 рік

ПРИНЦИПИ ПОЛІТИКИ МАЙБУТНЬОГО

— Дуже дражливою, дискусійною є тема глибини опозиційності до діючої влади чи сил, що представлені на політичному ринку. У кількох тезах я хотів би окреслити ті засади, які ми кладемо в основу нашого блоку. Передусім, ми виходимо з того, що угоди демократичних сил ми закладаємо у свою програму. Якщо навіть ці сили поки що не йдуть з нами, то ми пропонуємо знайти таку форму дій, яка б не посилювала ефект самознищення цих сил у період виборчої кампанії. Я переконаний, що у нас вистачить глузду виступати у будь-якому разі партнерами. І щоб у вас не виникало запитань, про яку площину демократичних сил ідеться, — це ті сили, які працюють на Україні. Тож треба шукати форми взаєморозуміння — на різній глибині, на різних рівнях, але ми обов'язково їх знайдемо. Демократи мають працювати — навіть у різних блоках — в ім'я України, працювати як партнери. Це й політика по мажоритарних округах, це й тема чесних і чистих українських виборів і багато інших точок співпраці, де, я переконаний, ми будемо партнерами.

Важливий ще й аспект, що стосується сил лівої орієнтації. Безумовно, це велика сила, у них велика квота в парламенті, яка має 11 мільйонів прихильників. Але я б не поспішав оголошувати цю очевидну силу об'єднаною на комуністичній платформі. Значна частина тих людей віддали свої голоси за лівих не тому, що в них глибоко сидить ідея — комуністична чи соціалістична, — а від того, що вони пам'ятають: у вісімдесяті роки у них була найбільша реальна пенсія, яку регулярно виплачували. За європейськими мірками пенсія була мізерною, і це був грабунок особистості, але за тутешніми стандартами вона вважалася великою — все сприймається відносно. Необхідно визнати — пенсіонер пам'ятає, що за радянської системи у нього була життєспроможна

пенсія, і він пов'язує її з соціальними стандартами, які були 15 років тому, а не з нинішніми політичними чи ідейними. І тут ідеологія мало чим допоможе. Треба забезпечити людям нормальні пенсії, їх послідовне підвищення щонайменше 15% на рік, і ви побачите, як 3–5% громадян, від виборів до виборів, будуть залишати ряди прихильників лівих партій, у яких вони останні десять років перебували. І тому я переконаний: логіка, яка повинна керувати нами, — це нова соціальна політика — найкраща відповідь для вирішення соціальних проблем. Якщо влада відверто й чесно працює, за один-два фінансових роки можна отримати результати цієї політики. Це те, що ми зробили в 2000 році і на початку 2001-го. Я хотів би, щоб ми донесли це до тих стареньких людей, яких держава регулярно обходить. І я їм говорю:

— Шановні батьки й матері наші! Ми знаємо, як покращити ваше життя. Повірте, що наша політика знайде відгук у ваших умах і серцях, бо це та політика, що враховує ваші інтереси, і ви її відчуєте в перших лавах.

У нас самих є одна перевага — трішки часу задля майбутнього. У старших людей — цей відлік часу жорсткіший. Наше старше покоління страждає не лише від соціальної й економічної ситуації, а навіть у моральному плані. Тому наша політика розрахована на людей різного віку. І це важливо для нас, у цьому я надіюся на широку підтримку.

У нашому блоці ми хочемо відмовитися від усього того, що досить довго експлуатувалося в сьогоднішній політиці: Україна політично — принципово! — поділялася на Схід і на Захід. Що, будучи юридично громадянами України, «східняки» відрізняються від «західняків». Політика нашого блоку відкидає цей поділ: українські громадяни не повинні поділятися ні географічно, ні політично. Це — наш народ, і ми не дозволимо, щоб його життя формувалося за кимсь написаним сценарієм, що того ж, обслуговуванім потужним пі-аром. Ми ж хочемо взаєморозуміння в народі, — саме так, не допустимо цього географічно-

політичного конфлікту, в якому хтось хоче використати і незавершені дискусії про УПА, і мовні дискусії, і конфесійний розбрат. Це провокує розбрат, аби ми всі не розуміли, куди і як рухаємося, це робило з нас отару, якій легко прищеплювати ті ідеї, які нам не потрібні. І це перша умова блоку: у нас немає лідерів, що володіють монополією на правду, істиною в останній інстанції.

Тож іще раз повторюю: якщо ми будемо разом, будемо відкриті для діалогу, якщо це буде завжди *круглий* стіл, за яким спільно знаходять відповідь на найважчі запитання — через такі технології, таку модель стосунків Україна здатна знайти вихід з найважчих ситуацій і розв'язати свої проблеми.

Не чекаймо, що це буде відповідь «сьогодні на сьогодні». Але завтра ми все знатимемо, все зможемо, все зробимо. І це важливо. Політично, ідейно, — попри всі гарячі дискусії, що ведуться в блоці, — це нас єднає, бо це той шлях, яким треба йти і ми з нього не звернемо. Бо політично, ідейно свідомі цього.

ПРО ВЛАДУ

Хотів би зазначити, що наш блок не ставить за мету використання виборчої кампанії на боротьбу проти влади. Глибоко розуміючи, що якби ми мали на політичному просторі більш ефективну політичну силу і володіли більшістю в парламенті, то й культура політичних стосунків, послідовність економічної політики, незмінність політичного курсу були б набагато чіткішими, прогнозованішими, ефективними. Тож будьмо послідовними! Ключ до здійснення наших задумів ми повинні знайти в парламенті.

Про своє особисте ставлення. Довго, — скажу вам відверто, — я гордився тим, що я професіонал, для якого професійність понад політикою. Багато років я був переконаний, що фаховий світогляд понад політикою, що достатньо знати, як зробити і вміти зробити. Але досвід довів мені, що велика дистанція між тим, що знаєш, і тим, що маєш можливість зробити. Ось

трішки політичної статистики. Десять років незалежності. Величезні сподівання... Чи ми хотіли мати таку економіку — з такими стандартами, таку соціальну політику, з такими вразливими провалами?! Ні.

Як віднайти економіку росту? Це не є проблема, — і з точки зору фахівців, і з точки зору політичних прагматиків, чия політична воля затребує цей курс, підтримає, здійснить. Приклад: Пенсійний закон. Декілька років парламент не може виробити його. А запитайте в цьому залі: «Ти хотів би піти на пенсію за цим законом?» — Ні... Починаючи від молодих і закінчуючи літніми, люди розуміють, що кожен з нас повинен бути власником своєї пенсійної системи. Я повинен формувати свою пенсійну позицію! Як робиться це в країнах Балтії, котрі ще п'ять років тому мали страхову систему пенсійного забезпечення... Коли я приїжджаю додому, до мами, яка 42 роки пропрацювала в школі і отримує 51 гривню, — мені її жаль, хоч вона й не нарікає, що отримує стільки ж, як і люди, що пропрацювали по 20 років... Але для мене це є прикладом грубої соціальної несправедливості, підмурівком для дій проти цієї несправедливості. На стінах австрійського парламенту написано: «Справедливість — фундамент нації». Хіба це неможливо в Україні? Ми різні, але, якщо народ не живе за рівними принципами, рівними мотивами, з'являється «уравніловка», яка нищить наші права. На чому виграли японці? На тому, що в націю було закладено таку систему мотивацій, що десяти років японці не ходив у відпустку, виконуючи програму повоевненої відбудови Японії. Сьогодні там вважається, що найкраща відпустка — це сім днів. Бо вихована суспільна мораль: якщо ти на три дні був більше у відпустці, — вважай, що ти майже не японець... Відпочивають вони не менше ніж ми. Але система їхніх свят і вихідних скомпонована таким чином, що вони традиційно прив'язані до свят, які роблять японців японцями. Коли вся нація гуртується, консолідується своїми святами, своїм календарем відпочинку.

Національна ідея для мене — це незалежна Україна, у якій є розвинене, відкрите громадянське суспільство, у якій діє ефективна економіка, країна, де є глибока громадянська мораль.

Створення відкритого громадянського суспільства — це велика можливість посилення людських свобод, і прав, і самодостатнього рівня управління, яке сьогодні присутнє в будь-якій європейській нації.

Коли ми говорили про економічні реформи минулі десять років, то, на жаль, паралельно жили в старому світі, у старих мотиваціях і рамках; за десять останніх років ми мали півтора року демократичної більшості в парламенті. Вдумайтесь: десять років економічної реформи і півтора року нормальної демократичної більшості в парламенті!

Проходив якийсь період історії, і ми чули: «Реформи не йдуть», або «Реформи не виправдали себе». А як могло бути інакше, коли за них не бралися тоді, коли треба було братися?! Братися із самовідданістю, з політичною волею, з умінням здолати перепони, які існують.

До того ж, ми повинні знати соціологію, знати, як були зроблені «бархатні» чистки реформи, й ефективна польська, естонська політика в галузі економіки, фінан-

сів, соціальних програм, — ми не могли до них адаптуватися лише з однієї причини: у нас не було більшості в парламенті (для порівняння: у Бразилії в парламенті було 62 відсотки голосів, у Бальцеровича — понад 50 відсотків). І якщо стояло питання, що якийсь закон треба було провести, — від задуму до втілення ідеї минало дві місяці. Таке становище є нормою і економічного, і соціального життя. А тепер порівняймо нашу ситуацію: не прийняли «Земельний кодекс». Не прийняли податковий і митний кодекси.

Аби перерахувати те, що вкрай необхідне і не прийняте, не вистачить пальців на руках. А ми хочемо, аби у нас економіка працювала так само, як у Європі! Кожен закон вимагає 226 голосів «за» — коли не маєш більшості в парламенті, не треба говорити про закони! Ось що примушує повертатися до політики. Бо можна мати хорошу професійну освіту, добру прагматичну уяву, але якщо за твоїми ідеями немає в парламенті більшості, то всі ці знання можна законсервувати і покласти на зберігання, чекаючи свого часу.

Такого часу — для очікування — ні у мене, ні у вас немає.

Потрібні свіжі сили і в політиці, і в економіці, які б могли діяти за правилами: єдиним механізмом політичної, економічної перемоги є політична більшість в парламенті. Саме вона дає змогу народові вимагати політичної відповідальності від своїх обранців. Це єдиний механізм відповідальності, іншого немає. Скажіть, яка політична сила відповідає за те, що сьогодні відбувається в країні чи за те, що буде відбуватися через місяць?! Ніяка. Досвід минулих десяти років показує, що коли б ми мали такі правила, то декому тепер було б соромно по Хрещатику ходити, а не те що знову йти на вибори!

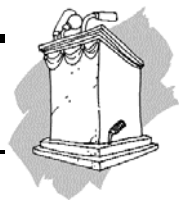
Бо коли ось так, по-серйозному програв, і всі це бачать, то будь-яка партія на плітках чи на «дезі» тримати свою репутацію в суспільстві вже не зможе.

Отож політичний процес на майбутнє не можна вибудувати, якщо сподіваєшся на реальні 13–15 голосів у парламенті. Про це я одразу повів розмову в нашому блоці: заради такої квоти не варто починати справу. Нам треба шукати побратимів, які поділяють наші думки і йти на вибори, аби здобути більшість у парламенті.

Тож блок має пропонувати співпрацю і залучати до розмови за «круглим столом» усіх, хто нас розуміє. Але не нехтувати співпрацею і з тими, хто нас розуміє наполовину. А потім — працювати й з тими, з ким знаходимо порозуміння в двох-трьох словах... Такі нинішні реалії, — треба шукати своїх побратимів, дивлячись один одному в очі, привчати одне одного слухати і розуміти. Тільки на таких принципах ми побудуємо реальну, переважаючу силу в парламенті, яка буде спадкоємицею політичної сили виборчого блоку «Наша Україна».

Я поділяю думки тих людей, які живуть і працюють в ім'я України, моя душа відчуває болі і негаразди кожного українця. Я вірю в наших людей і в наші сили.

Далі буде.

НЕМАЄ НАРОДІВ-ІЗГОЇВ, Є ПОГАНІ ПОЛІТИКИ

Згнітивши серце, намагалася з ентузіазмом, як решта світу, влитися в кампанію боротьби з тероризмом по-американському. Не давали жажливі чорні птиці сучасних бомбардувальників на весь екран, блюзнірське солодкослов'я про гуманітарні вантажі, що падають на Афганістан упереміш із бомбами. Намагалася переконати себе в тому, що Америка робить правильно, як завжди. Америка, власниці жаданих багатств і жаданої "зелені", не може робити неправильно. Але чому серце мене не слухається? Чомусь маленьке серце патріота неважливої бідної країни не згодне з політикою важливої і великої країни, підкріпленою недвозначним ультиматумом США (хто не з нами проти тероризму, той з терористами проти нас), запобігливою демонстрацією згоди всіх і вся.

Зрозуміло: щось ми на Землі робимо не так, причому концептуально, масштабно й віддавна, і це дуже страшно. Політику на планеті диктує в основному одна країна. Навіть якщо вона має благі наміри, навіть якщо вона від свого ситного пирога вкрає нам, біднішим, — це не означає, що при такому розвитку цивілізації не виникатимуть вузли напруження. Бо люди і країни, навіть бідні та плохенькі країни, поїдаючи дармовий пиріг, окрім вдячності, відчують ще дещо. Це потоптана при тому власна гідність, приниження, заздрощі, тавро невдахи — цього вибухонебезпечного коктейлю не компенсує жоден пиріг, жодна "гуманітарка". Символ братнього співжиття людей на Землі випечений на Місяці: брат узав на вила брата.

Хтозна яка сила мала б керувати людством, аби воно жило безконфлітно. Чи не про таку силу мріяли застрашені останньою війною народи, створюючи ООН? Але інша сила — гордіня й гроші — перетворила ООН на весільного генерала, при тому, що стіл накрили для цієї учти ті ж таки США.

Є така сила — Бог, однак він неймовірно далеко від людства (чи, може, слід сказати навпаки — люди від нього). Люди мовчки й одностайно, укупі зі своїми занадто заполітизованими релігійними провідниками, вирішили підкоригувати — і підкоригували Його науку, вилучивши з неї незрозуміле для них і неприйнятне, навіть, на їхню думку, — суперечливе. Як ось "зречися себе самого, візьми свій хрест і йди за мною" — шлях до життя вічного. Чи ще неймовірніше: якщо тебе вдарять по лівій щоці — підстав праву. Або ж коли з тебе зніматимуть піджак — віддай і сорочку. Або ж "благженні убогії духом, бо їхнє є Царство небесне". Ці сентенції мовчки терплять за диваком Богом, але навіть дуже побожні особи і народи воліють помщатися за заподіяну кривду, бо інша позиція одностайно трактується спільнотою як слабкість; волі-

ють бути багатими духом і вже в жодному разі не зрікатися самого себе. Хоч, мені здається, чесний і знаючий психолог вивнав би рацію за Богом, якби йшлося про відносини двох людей (а чому і не народів?). Бо лише самозреченням можна вбити гордіню, здатну завести на манівці, і паростки вибухонебезпечного невдоволення навколо себе. Лише непротивлення злу робить безглуздом і гасить саме зло: так вогонь гасять ріллею, забравши в нього все те, що може горіти. Переводить намір грабіжника в інше, незрозуміле для нього, тому, найімовірніше, неприйнятне русло широкий жест жертви замість опору, — який, навпаки, викликає в нападника азарт (згадаймо, що радять робити при нападі пса на людину). Переваги духовної малості перед духовним величанням також у тому, що вони нейтралізують гордіню. І так далі. І тому подібне.

Що ж натомість масмо? "Благородний орел"... Невже хтось наважився і вказав на недоречний у цій ситуації, школярський пафос цієї фрази? Та нехай навіть буде акт помсти/відплати. А як же "Не помщайтесь, любі. Мені належить помста. Аз воздам"? Брати на себе Божі функції — чи не затяжка ноша навіть для супердержави? Чи не роздушить вона її остаточно й безповоротно? Адже були інші шляхи — людські шляхи виходу з ситуації після 11 вересня. І вже навіть здавалося, що Америка щось зрозуміла, що вона спускає на гальмах власну істерію і хронічну пиху, що вона проковтне певною мірою породження власної гордіні і знайде інший спосіб захистити свій народ і свою державу.

Бо помста — це збільшення небезпек, а не її нейтралізація. Бо Америка давно вже засліплена не бачить інших народів поруч із собою, інших релігій, іншої сили. І навіть тоді, коли ця сила болюче вдарила її по обличчю, — воліє не бачити. Аби не ламати стереотипів, підтримувати мертвий уже міф, хоч кому це потрібно? Потрібно схаменутися. Цього не сталося. І тепер у відповідь на зростання своєї сили вона може сподіватися лише зростання винахідливості терористів, бо як одне, так і друге меж не має. І це несе величезну загрозу мирові на планеті. Яка, виявляється, дуже маленька й тісна.

Лопнув, як булька, міф про велику Америку, хоч це ще не всі усвідомили. Та лопнув і міф про малі народи (це також ще не всі усвідомили). Малі, непомітні — зовсім не означає, що на них можна не зважати, наче на якусь малу комаху. На сучасному етапі розвитку техніки й технологій і первісне плем'я, роздобувши десь ядерну бомбочку чи контейнер із якоюсь новітньою рукотворною чумою, може завдати життя на планеті непоправної шкоди, смертельної рани. Це навіть швидше можуть зробити бідні й голі,

ніж екіпіровані та багаті, адже першим нічого втрачати. Як, скажімо, Афганістану. І воєнна мова — дуже йому на руку. Це в руслі його очікувань, і оті безневинні на позір, іграшкові спалахи на зеленому тлі екранів, які побачила планета у перші дні так званого акту відплати, можуть, на жаль, означати дуже багато, а простіше — останню, з огляду на військові досягнення, війну заблуканого людства.

Якщо визнати за малими народами в основному такі самі можливості, як за великими, то це означає, що й ставитися до них слід не поблажливо, не з позиції сили, а так, як і до великих: радитися з ними, доходити консенсусу, терпляче працювати на взаємопорозуміння. Це дає шанс пла-

ПОГЛЯД

неті. Це дало б шанс кожному, незалежно від того, де він живе і працює: в Україні, Америці, Іраку, Афганістані... Багато політиків вважають, що в сьогоdnішній ситуації протистояння на українців і на такі непомітні й малосильні народи, як ми, світ махнув рукою. Але це дуже помилкове уявлення. Світ, якщо він виживе, стане набагато уважнішим і справедливим. Змушений буде стати таким під тиском психологів, соціологів, політологів, просто мудрих людей, які хочуть жити. Не може бути народів-ізгоїв, бо немає у світі замків, якими можна замкнутися від їхньої помсти за такий вирок.

Здається мені, світ це вже розуміє. Але за інерцією зробив страшну дурницю. І молодий войовничий Тоні Блер, і Німеччина з Канадою, і багато інших великих та малих країн явно чи приховано, але дуже скоро розкаються у зробленому. Було б не пізно.

● Галина ПАЛАМАРЧУК

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

Україна і світ відзначили 60-річчя трагедії Бабиного Яру. Ми туди приходили і 35 років тому, і говорили тоді, коли не дозволено було говорити, про геноцид єврейського народу. Тоді офіційно визнавалося "поховання радянських громадян різних національностей". Але жодного акценту на євреях, бо це питання було заборонене.

На цьому полі великого болю і печалі зараз тихо покладають квіти і запалюють свічі. Тут мають бути молитва і правда.

Але, на жаль, є такі, що підходять до цієї теми без належної гідності і з неправдою. Телебачення УТ-1 у програмі "Сім днів" 30 вересня 2001 р. скаламутило свідомість людей "сенсацією". Коментатор В. Долганов по-своєму розставив національні акценти. Він із захватом повідомив: причиною замовчування радянською владою багатотисячних жертв Бабиного Яру було те, що з 4-х тисяч учасників масового розстрілу євреїв — німців було лише 120, решта — українці. Причини такого замовчування буцімто відкрив йому голова "Центру "Бабин Яр" Олександр Шлаєн.

Ми не зацікавлені в тому, щоб замовчувати прислужництво поліцаїв з місцевого населення. До речі, серед поліцаїв були не тільки українці, були росіяни, молдавани, білоруси, навіть середньоазіати. Очевидно, вирішував тут не національний чинник. Але ми не зацікавлені в тому, щоб замовчувати справжніх виконавців акції — зондер-команди СС 4-А, які потім звітували своєму фюреру. Як свідчать документи, вони діяли спільно з численними штабними частинами та з використанням 2-х команд поліцейського полку "Зюд" ("Вибрані документи до історії націонал-соціалізму. 1933 – 1945", видавництво "Нойє Гезельшафт Гмбх", Білльфельд, 1961, 36-та завірена копія з 48, глава 2 — "Екзекуції та ін-

ші масові акції", лист шефу поліції безпеки і СД в Берлін, 07.10.1941 р.).

Ми обурені дезінформацією про характер і суть окупаційного режиму.

Відомо, що в цьому напрямку трудилось КГБ, і кожен суд над поліцаями розголошувало в пресі як викриття "прислужництва німцям українських буржуазних націоналістів". Але навіть КГБ ніколи не опускалося до переадресовування злочину їм і до зняття в такий спосіб вини з гітлерівців. Цього не можуть не знати автори фальшивки.

Печаль Бабиного Яру поросла травою. Після падіння комуністичного режиму виявлено багато українців, що рятували євреїв, в результаті чого українці серед "праведників світу" з 21 місця пересунулися на 4. І то є правда про український народ, правда, яка морально зміцнює наше суспільство.

Чому ж в ці печальні дні фальсифікатори використовують національний канал, калямутять свідомість громадян і провокують їхні взаємні звинувачення?

Хто за нашими законами повинен відповідати за розпалювання ворожнечі і за національну образу?

Адже свідомо неправдива інформація не буває невинною, ненавмисною. Відомо, що це отруйна зброя. Але — заборонена.

Вимагаємо спростування лжі і публічно-го вибачення перед глядачами.

Михайло Горинь
Іван Дзюба
Йосип Зісельс
Володимир Малинович
Євген Сверстюк
Лесь Танюк
Леонід Фінберг
Борис Шифман
Іван Драч
Павло Мовчан

УТВОРЕНО МОЛОДІЖНУ КОАЛІЦІЮ «НАША УКРАЇНА»

Лідери та представники близько 30-ти молодіжних структур 6 жовтня вирішували в міському Будинку профспілок свою роль у передвиборчих перегонах-2002. З'ясувалося — насправді вирішувати нема що. Принаймні для більшості молодих "націонал-демократів". Вибори без вибору. Так можна оцінити нинішній політичний розклад. Єдиною позитивною (за економічними показниками та політичними сподіваннями) та прохідною кандидатурою є, очевидно, Віктор Ющенко.

Молоді Рухи, Українська Студентська Спілка, Християнсько-демократична молодь України (ще дві "християнські" молодіжні організації), Молодь — за реформи, Кримськотатарський Молодіжний Центр, Молода Січ, Молодіжна Академія наук, — у підсумку 26 об'єд-

нань задекларувало утворення Всеукраїнської коаліції молоді "Наша Україна". Окремі лідери перебувають ще у стані сумнівів, а дехто просто вимагав широкої публічної декларації власних позицій, їх урахування — лиш тоді офіційне приєднання. Коаліція "своїм головним завданням матиме поширення ідей патріотизму, свободи, демократії, економічного піднесення та європейського вибору у молодіжному середовищі". Надалі відбуватимуться зустрічі молодих лідерів з Віктором Ющенком, де буде узгоджуватися діяльність молодіжних структур коаліції та приєднання до неї інших організацій.

Олександр СОЛОНЕЦЬ

«ХТО МАЄ ТЕПЛЕ СЕРЦЕ»

Листи від Матері поета

У тривожному й болючому листі, що адресований до Президії правління Спілки письменників України, тяжкохворий Василь Симоненко писав:

“Шановні товариші і старі друзі! Звертаюся до Вас у трагічну хвилину свого життя — можливо, завтра мене вже не буде. Звісно, література перенесе цю майже безболісну для неї втрату. Але я не можу піти з життя, не подбавши про долю сім’ї, особливо матері. Мама моя працювала в колгоспі 27 років, але незважаючи на це, змушена вдовольнитися роллю “утриманки”. Перший день моєї смерті може стати першим днем її жебрацького животіння. Від усього серця прошу Вас не допустити цього, коли це можливо, виділити їй з коштів Літфонду бодай мінімальну суму, котра б гарантувала їй від голодної смерті.

Всі авторські права на мої писання належать моїй сім’ї: дружині Людмилі Павлівні, синаві Олесеві та матері Щербань Ганні Федорівні”.

Симоненків крик душі датований 12 листопада 1963 року — за місяць до ранньої смерті поета...

Я влєвнений у тому, що заповітне слово Симоненка і сьогодні невідоме всім письменникам і, звичайно, читачам, бо воно уперше надруковане в недавньому виданні творчої спадщини славетного поета під назвою “У твоєму імені живу”. Всього Василя Симоненка ще не знають і ті “товариші та старі друзі”, до яких поет звертався у тяжку хвилину. Дехто з них і дотепер змагається у тому, хто найбільший Симоненків друг. А тим часом посивіла з горя Мати (Мати з великої букви! Мати з великого болю!) у чеканні мізерної колгоспної пенсії схилилася ночами над шиттям: заробляла копійчину і для себе, і для внука Лесика. А кожного Божого дня (десь років близько сорока) через усі Черкаси стара ненька поспішала на могилу сина: чи брудна нога не потоптала квітів? чи не потьмянів під лютими морозами й вітрами той золотий, священний заповіт любові її сина:

*Можна все на світі
вибирати, сину.*

*Вибирати не можна
тільки Батьківщину.*

В пам’яті моїй навіки вкарбувався один із перших віршів юного Василька Симоненка — мого однокурника. Вірш починався з ранньої три-

воги і журби: “Була в мене тільки мати”. У нашій гуртожитській кімнаті, де жили студенти-журналісти, Василь ні разу не згадав про батька. А Ганну Федорівну — його дбайливу та привітну Матір знаю з тих студентських літ. У засніжених далеких Білцях на Різдвяні свята 1955 року вона радо віншувала Василеве і моє двадцятиліття. Було давно, а ніби вчора... Вона й мені була, як рідна Мати, яку я втратив ще в дитинстві. І коли не стало Василя, то спільне горе довгі роки нас єднало і ріднило. Вона ніжно називала мене Сомиком.

Мудра Мати, як ніхто у нашій Спілці, розуміла синове безсмертя! Колись давно, ще в сімдесяті роки, не могили свого сина вона мені сумно сказала, немов провістила: “Як був мій Василько маленький, то належав тільки матері. А тепер Василь Андрійович Симоненко належить усій Україні”. І тут же гірко посміхнулася і повторила улюблений вираз навіки юного Василька: “Не хникай!” А сама ж пережила-перестраждала все на світі: голод, холод, горе, злидні. Це ж вона передала своєму синові нашу невмирущу правду, материнську мову й пісню, чуйне серце і любов до світу, до рідних людей. Веселе слово — теж передала. Любила смакувати гострим дотепом. Напам’ять знала вірші та поеми з “Кобзаря”. І коли я думаю про неї, то завжди бачу живий образ усієї України-Терпилихи: скорботний, тихий, бідний та ніким не захищений. Але: неупокорений, розумний, працелюбний, незнищений. Мати — Україна!..

На початку 1990 року я видав книжку “З матір’ю на самоті”. Це був діалог з Матір’ю поета, записаний раніше у Черкасах, Києві та Білцях. Щоправда, надто вже порізаний, пощипаний радянською цензурою, уважно перечитаний в ЦК. Книжечка маленька, та вкладенька. Там уперше були вміщені вірші поета, які ходили по руках, а також невідомі фотодокументи, короткі спогади й присвяти справжніх друзів і колег В. Симоненка. Та й донині я шкодую, що не здогадався помістити бодай кілька тих листів, що адресовані мені Ганною Федорівною. Адже листи — це теж діалоги людини з людиною. До того ж — вельми одкровенні і предметні, дивовижно колоритні, дуже теплі, сумні й веселі. Зразу видно: пише Мати. Тут її турботи і клопоти,

спогади про сина, різні напущтя і делікатні прохання. За тими коротенькими посланнями можна вловити нові факти з біографії поета і людини, прецікаві материнські спостереження. Та що там зайве говорити? Вони, насамперед, цікаві вже тим, що їх писала Мати Симоненка. Там, де крапка — то сльоза, а де три цятки — щось веселе, загадкове й неповторне. Ах, ці золоті каракулі! Я беру їх із собою на шкільні уроки. Беріть і ви — читайте.

Три роки тому я вклонився їй востаннє. Вона прожила на білім світі дев’яносто років. Жила, як справжня Берегиня пам’яті поета — і за себе, і за сина. А поховали її поруч з рідним сином. І тепер ті золоті слова стали також заповітом його Матері. Там, у тому ж вірші “Лебеді материнства” є й такі промовисті слова:

*Можна вибрати друга
і по духу брата,*

* * *
Низький уклін з Черкас!
Добрий день і доброго здоров’я, Сомику!

Листа твого одержала, щиро дякую... Я в теперішньому житті не розуміюсь. А в політиці розбираюсь, як ведмідь у Біллії. Все-таки мені 70 годочків. Я суджу про все по-своєму. Я так собі думаю: поети пишуть те, що бачать. Наприклад, Симоненко Вася написав про жорна, бо він їх крутив, мати його крутила, сусіди крутили і майже вся Україна крутила. Це було таке життя.

Руданський написав про бабу, яка ставила усім святам свічку та ще й чорту. Це теж вража сила. Він писав, що треба всюди, добрі люди, приятеля мати.

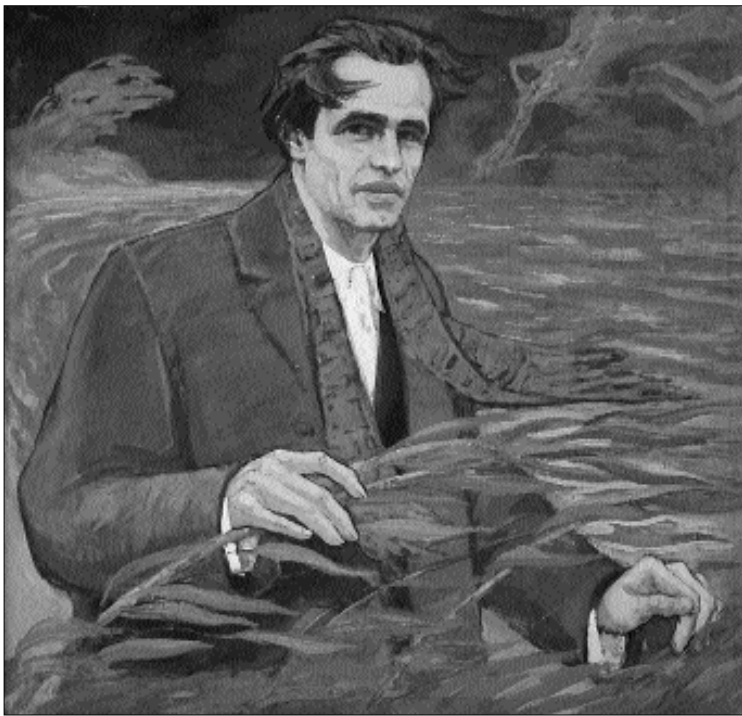
Некрасов написав дуже хороший вірш “Залізниця”, але він про Україну не написав ні слова, за це йому ніхто не докоряє. А Василь Андрійович Симоненко любив Україну...

Сомику, дуже тебе прошу: як одержиш мого листа, то порви його, бо я через свою старість-глупість можу написати хтозна-що...

Без дати.

* * *
Низький уклін усім Сомам і Соменятам!

Трохи про себе. В мене нема нічого нового в житті. Бо ми пенсі-

Портрет Василя Симоненка (художник І. Кулик)

*Та не можна рідну
матір вибирати.*

Микола СОМ

P.S. Кілька років тому із дозволу Галини Федорівни один з її листів я надрукував у “Вечірньому Києві”. Було чимало відгуків та щирих побажань: давай, мовляв, іще. Та нашої “Вечірки” вже нема. І Матері поета теж нема. Однак, інтерес до творчості й життя славетного поета-шістдесятника не спадає, не зникає. Ось чому я вирішив якусь децимну листів оприлюднити для наших читачів. Я, звичайно, вибрав найсуттєвіше, найцікавіше. Тут є також мій короткий коментар. А в кінці усіх послань стоїть її багатозначний підпис:

онери, йдемо вже з базару. Живемо буденними днями. Так, як повесні капа зі стріхи вода, так капують уже наші дні. Старість та самотність — це не розкіш.

Миколо, і ти, Ніно, бережіть свою сім’ю. Перед моїм вікном дуже гарно розцвіла абрикоса. Любуюсь.

25.04.1974 р.

* * *
Десь в Болгарії чи Польщі друкувалися Василеві вірші. Нам прийшло з Москви 142 крб. Просьба, щоб ми вислали на спадщину документ. Ми вислали. Це було 24.04.81 р. Але забракували — не такий. Півтора місяці я ходила і клопоталася про новий. Послали... І досі ні бе, ні ме.

Миколо, я прошу тебе, щоб ти сховаєш у ЗАП (Управління захисту авторських прав. — М. С.) та довідався, що там таке.

Без дати.

* * *
Вибачай, Миколо, що я тебе турбую своїми незгодами. Ти знаєш, яка я самотня, нікому пожаліться.

Моє материнське серце болить за Васю, свого сина, тому не можу собі змовчати! Вася не зносив хорошої одежини, не з’їв смачного шматка хліба, не поїздив по світу подивитись, як люди живуть. Він купував книги. Працював день і ніч, писав на кухні. А тепер як не Мишко, то Петько живе його трудом...

...З мертвим боротися — треба самому померти. (Це про тих, що хотіли викреслити В. Симоненка з нашої літератури — М. С.).

Хочеться побувати у Києві в Софіївському соборі (про Софіївський собор я прочитала в “Молоді Черкащині”)... Ти пишеш, що література — це боротьба. Є люди, які хочуть ступити на крок вище, щоб когось обтеє...

Миколо, пиши свої пісні зимою і навесні.

З цим до побачення.

Так у хаті темно, що покривляла, як хотіла. Як сонечко виясниться, то рівніше.

Іще одне. Оришці Митрофанівні (хрещеній матері поета. — М. С.) дуже погано. Хата тече, вкрити нікому. Голова колгоспу помер...

17.11.1980 р.

* * *
Добрий день і доброго здоров’я, Миколо Данилович Сом!

Поздоровляю з наступаючим новим роком! Зичу усім разом доброго здоров’я, щастя, дружби у сім’ї.

Твого листа одержала. Щиро тобі дякую. Мені аж на серці полегшало... Це ж Васині останні дні життя і мені так гірко на душі, що я можу бовкнути те, що й не треба! Я чекаю на тебе у гості, тоді й поговоримо ясніше.

Вчора, цебто 5-го, в неділю, була в Марії Петрівні (це двоюрідна сестра Ганни Федорівни, яка записала всі бійські легенди і пісні — М. С.). Як ти, Миколо, підняв дух Марії Петрівні, коли відвідав її у лікарні. Там її величають поетесою. Еге ж, її провідали із Києва письменники. А по-моєму, бути поетесою — треба мати свою ниточку, щоб зв’язувати свої слова.

У Марії Петрівні добра пам’ять, вона знає, хто коли помер, кому положили у труну золотий хрест, а кому ще й обручку. Як приїдеш, поговоримо від серця.

Ти пам’ятаєш, як ми сиділи на кумпелі гори Лисак (там на цвинтарі похований Симоненків дід Щербань — М. С.). Там є таке місце, де ніколи не вигоріла трава. Коли там шведи закопали золотого коня. Якщо справді закопали, то, очевидно, знайшлися люди, які його викопали. Це легенда. Васі нема — і нам нікому цю легенду передати. Ми вирішили тобі передати.

До скорого побачення.

6.XII.1982 р.

* * *
Пишу тобі листа 17-12-1985 р. Вчора в нас у Черкасах був вечір, присвячений поезії Василя Симоненка. Я, правда, не була, а була Люба і Марія Петрівна. Вів вечір Ю. Смолянський (актор обласного театру — М. С.). Не сподобалось, що він усіх пригадав, а тебе ні. А ми за тебе переживаємо. Чого це так? І премії твоєї не чути (мене висували на Шевченкову премію — М. С.). Можливо, буде тобі премії, як мені пенсії.

Можливо я написала щось невпадат. Пробач. Ми люди малописьменні, якщо щось бемкемо, то дзвін полетить у самий сміх.

А вечір був платний. Ті, що продавали білети, думали, що як

за гроші, то не буде людей. Був повний зал. А гроші віддали у Хвонд Миру (про Матір поета ніхто не подумав — М. С.).

Без дати.

* * *

...Мене турбує ось що: колись на цвинтарі до мене підійшов один чоловік. Потім побіг на Васину могилу і давай міряти ступнями могилу. Я запитую: нащо ви міряєте могилу? "А це, — каже, — як Симоненків пам'ятник уберуть, то я перенесу свою матір сюди, а потім батька! А потім, як треба буде, то й сам ляжу..."

Не дають йому, бідному, й поспати...

Без дати.

* * *

Я від себе і своїх онуків передаю щиро вдячність тим, що організували і провели вечір вшанування поезії мого сина Василя Андрійовича Симоненка.

Щире вітання Борису Олійнику, Миколі Сому, Тамарі Коломієць, Олесю Лупію і всім-всім, кого я знаю і не знаю. А особливо вашому батьку Олесю Гончару низький уклін.

10 січня 1985 р.

* * *

Добрий день тобі, Миколо! Низький уклін усім твоїм близьким по перу!

Не знаю, що тобі писати. Таке горе скоїлось (Чорнобильське горе. — М. С.). Не знаєм, через кого і через що. Тільки що прочитала статтю в газеті "Черкаська правда", там пишуть, що все вже в порядку, нема нічого страшного. А як послухаєш людей, то ще багато всього...

Що ж поробиш? В таку епоху ми живем. Треба чекати чогось хорошого і не хникати. Шкода, правда, внуків та правнуків. Вони ще нічого не знають.

Звичайно, у мене, як матері Василя Симоненка, у серці і в голові бродить Васин вірш "Не спить, учені жінці... Чатуйте!" Звідки він це брав? (3 голови).

Що ж? Будем хвабритися, що все гаразд. Широ дякувати добрим людям, що борються.

Бувайте здорові. Не болійте. Уклін добрим людям, що мають тепле серце до нас.

10.7.86 р.

* * *

Добрий день і доброго здоров'я, милий Соміку!

Свій інфаркт викинь у вікно з 9-го поверху. Щоб ти більше його не бачив. Бережи себе. Чого ти так похвилювався? Чи друга причина? Ми з Любою хочемо бачити тебе такого веселого, яким ти був завжди.

Трохи про себе. Старію помаленьку. Черкаських новин я не знаю. Знаю те, що в газетах пишуть. Бува, що люди щось розкажуть.

Часто до мене заходять то студенти, то вчителі української мови. Питають, як Вася ріс та учився. Звичайно, ні Васю, ні тебе не пробивав ні батько, ні блат. Пробили Ваші голови. Після війни той уважався багатим, у кого був шматок хліба та дрібка солі. Як жили — всі знають...

*Симоненко-Щербань.
Бабуся Ганнуся.*

9-11-1989.

Не забувай. Пиши.

* * *

...Пишу тобі листа, а надворі іде дощик. Йому дають наказ: іди туди, де тебе просять, а він пішов, де сіно косять.

Дощику, іди, де ждуть, а він пішов, де жито жнуть...

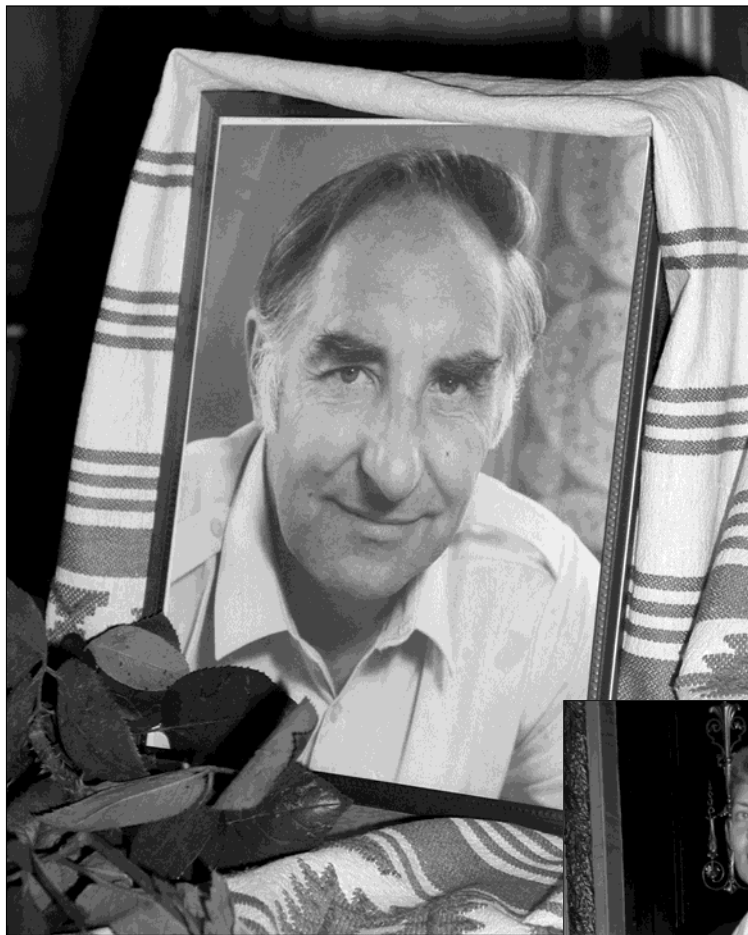
Цього року моєму батькові Борису Харчуку виповнилося б 70. Для найближчих — мене й моєї мами — чотирнадцять років без батька проминули болісно. У моєму й маминому серці живе переконання, що якби тато був живий, то в нашому житті все було б інакше, ми не почувалися б такими беззахисними й самотніми. Хоча, звичайно, це ілюзія, бо я, наприклад, чудово усвідомлюю, яким беззахисним і самотнім був сам Борис Харчук у так званому українському літературному середовищі.

У вересні цього року в Спільці письменників відбувся вечір, присвячений пам'яті Харчука, на який прийшли найближчі знайомі. Ми дуже вдячні усім, хто на цей вечір прийшов, хто ще пам'ятає Бориса Микитовича й шанує його як людину чесну й пряму. Також ми вдячні землякам Харчука, зокрема викладачу Кременецького ліцею Олегу Василичину, який не тільки організував у ліцеї музей, а й чимало робить для популяризації батькової творчості.

Мені не хотілося б, щоб цей мій спогад перетворився у суцільну апологетику батька. Я розумію, що він не був радикальним борцем, що у нього було безліч недоліків, проте я переконана, що Борис Харчук був порядною людиною. Тому хочу сказати не про батька, а за батька.

На вечорі, про який згадувалося, було сказано, що Харчук марно з'їдав себе й своє серце різними дрібними речами: його обходило, що якийсь там московський гість-літератор веде себе по-хамськи на українському письменницькому з'їзді, його турбувало майно Спільки, наприклад, Ірпінський будинок творчості, часто він не міг змиритися з позицією своїх високопоставлених колег і т.д. Можливо, й даремно, якщо зважити на те, що сьогодні почуття відповідальності не в моді. Проте для мого батька відповідальність за слово і за вчинки була річчю фундаментальною. Навіть позірною дрібним подіям він надавав глобального значення: тобто поведінка московського гостя-літератора була для нього знаком зневажливого ставлення нашого "старшого брата" не тільки до української літератури, а й до всього українського народу та ще й в час Чорнобильської катастрофи, а з цим Харчук змирився не міг. Так само й майнові питання. Батько чудово розумів, що література без грошей — фікція. І в радянські часи він знав, що таке ринкові відносини, часто сам про це говорив, бо заробляв стільки, скільки працював. Батько ніколи не був чиновником, крім незначного періоду ще в молодості. Функціонерство суперечило самій його суті, не вмів щодня кривити душою. Як нащадок селянського роду був господарем. Тому я думаю, що в теперішніх умовах батько добивався б у спілчанського керівництва звітів про використання спілчанських коштів, про суми оренди, які отримує спілчанське начальство, і те, якими розпоряджається. Звичайно, він вжахнувся б, побачивши, в якому стані знаходяться сучасні спілчанські будинки літераторів в Ірпені й Коктебелі і до якого стану доведені українські видавництва. Харчук би не мовчав, бо в цьому розтранжиреному, "розп'яканому" майні була частка і його праці. Тому нинішнє спілчанське керівництво мусить усвідомити, що воно несе відповідальність за спілчанське майно (точніше, його

БАТЬКО ВІРИВ У ЛЮДЯНІСТЬ... Спогад про Бориса ХАРЧУКА

рештки) не тільки перед живими, а й перед мертвими. Адже за все це майно заплачено не тільки працею письменників, а й їхнім сумлінням. Гіркий парадокс. І хоча така констатація нікого не пройме й не діткне, сказати про це треба. Так само треба згадати, як тіло мого батька, привезене літаком з Риги, перед похованням підвезли до Спільки. Падав дрібний сніг. Труну з тілом вивантажили з автобуса й поставили перед спілчанським особняком. Коло неї стояла батькова мати, селянка, яка пережила смерть чотирьох своїх дітей і чоловіка, тепер вже покійна, моя мама і я — молоденьке дівча — три самотні жіночі постаті. Ніхто зі спілчанського керівництва до нас не підійшов і не здобувся бодая на слово співчуття. Невже усі спілчанські функціонери так злякалися смерті? Одначе, крім мертвого, на подвір'ї Будинку літераторів були виставлені, як на глум, три живі людини, яких хоча б із ввічливості треба було якось підтримати. Але навіть цього не навчена наша владна, ба, і ліберальна, і радикальна інтелігенція. Елементарна ввічливість не для неї, а прояв звичайної людяності — це вже просто вищий пілотаж! А тіло Бориса Микитовича, запарошене сніжком, благополучно запакували до автобуса й відвезли на цвинтар — вирішили проблему. І я вдячна й за це, бо пам'ятаю, як у розпачі дзвонила з Риги до рідного українського Літфонду, прохаючи чиновників хоч якось допомогти у перевезенні тіла батька в Україну. Мені ж у трубку різко гар-

кнули: "Це ваші проблеми!". Ці слова я запам'ятала назавжди.

З а р а з можна батькові закинути, що він не був таким борцем, як Василь Стус чи Іван Світличний. І це правда. Як і покійний Микола Лукаш, він вважав себе не борцем, а терпцем, своє ж покликання вбачав у тому, щоб писати. У таборі тато ніколи б не написав ні "Майдану", ні "Кривняків", ні "Волині" у двох редакціях, бо для написання прози, тим паче епічної, потрібен час і нетабірні умови. Зрештою, за ці умови батько також заплатив сповна. До того ж Харчук був упевнений, що він може писати й написане ним має цінність. Минувало 14 років. І мені здається, що переважну більшість ним написаного можна читати й сьогодні. Не мені говорити, чи витримає випробування часом батькова творчість. Одначе я вірю, що ця творчість здатна боротися сама за себе, що вона життєздатна. Чому? Тому, що батько був талановитим, працюючим, мислячим людиною, письменником, який усе своє життя відточував і відстоював свій стиль — власну побудову фрази, яку не сплутати з жод-

ною іншою, фрази без патетики. Він багато читав, постійно вчився й енергійно мислив, торкаючись у своїй творчості серцевинних питань сучасності. Коли 11 вересня цього року я спостерігала, як на екрані телевізора літаки, керовані камікадзе, таранять Всесвітній торговий центр, то згадала начерки до останнього батькового роману "Плач" або "Плач ненародженої душі". Цей роман писався після Чорнобиля, безпосереднім поштовхом до його написання послужив факт, що лікарі в цей час заохочували майбутніх матерів робити аборт. Та та це дуже вразило. Здавалося б, ще одна дрібниця! Ваші проблеми! Проте для батька образ "абортів" набув символічного характеру. Він переніс його на суспільні й історичні процеси, стверджуючи, що зі світової історії не можна абортувати цілі народи й культури, якими б "дегенеративними" вони комусь і не видавалися. Адже той, хто абортує, завжди виправдовується тим, що дегенератам тут не місце. Проте той, хто абортує, бере на себе надто велику місію, бо, по-перше, не йому визначати, хто дегенерат. А по-друге, невже нелюд краший за дегенерата? Батько завжди стояв на боці слабшого. І не тому, що слабший чесніший, а тому, що сильному легше здобути на великодушність. Батькові був ненависний будь-який різновид колоніалізму, тому і найновішого його різновиду під гучною назвою "глобалізм" він би не сприйняв. Харчук інтуїтивно від-

Роксана Харчук із донею Софієюкою співають улюблену пісню Бориса Харчука

чував, що наддержави загнивають й занепадають, а криза охопила не тільки його селянський, архаїчний світ, а й цілу цивілізацію. Техніка переважає над етикою, віра виявилася фікцією, а основу основ — рід — зруйновано, жінка відмовляється народжувати дітей — суспільство втрачає репродуктивні властивості. І все ж батько завжди вірив, що попри всю свою нікчемність і ницість людина таки може здобути на людяність і відстоювати її всупереч усьому, у найнесприятливіших обставинах. Ця віра супроводжувала батька усе його життя. І він мав рацію. Нелюдам бути спасеними набагато важче, ніж людинолюбцям.

Роксана ХАРЧУК

МИЛОСЕРДЯ І ДОБРО

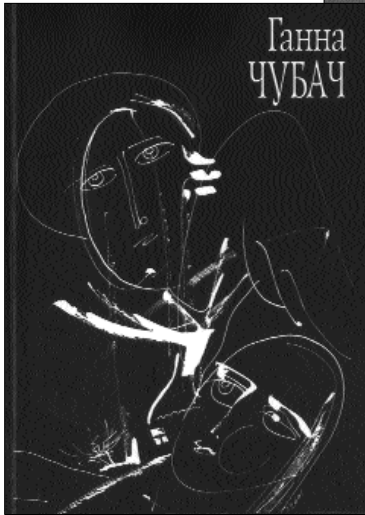
проймають душі читачів
нових книжок Ганни Чубач
та Оксани Чубачівни

Поетичні орбіти Ганни Чубач та Оксани Чубачівни, немов ті олімпійські кільця, не можуть не перетинатися, бо мають спільні (родові) точки дотику. Мати й дочка, взаємодоповнюючи свої мистецькі таланти, творять у космічних полонинах спільну сонячну симфонію. Натхнена таємничим світом материних образів, Оксана майстровито проілюструвала книжку Ганни Чубач *“Теплий початок зими”* (К., “Пульсари”, 2001). Тонкою художньою графікою прикрасила й свою ліричну збірку *“Вічне повернення”*, випущену тим самим видавництвом. Отже, дві легкокрилі голубки — чорно-біла й фіолетово-золотиста — випурхнули в парі з відavnичого гнізда у світ, щоб у живий голос заплести “пташину нотку замість голосіння”. Світ і не широкий, за нинішніми мірками (наклади по 1000 прим.), зате світлий і надійний, адже — хай там що кажуть про мільйони шанувальників детективів, фентезі чи трилерів — ще не перевелися в Україні спрагли поетичного бальзаму душі, що прагнуть “зазирнути у відкриті очі здивованій істині”.

Ім’я Оксани Чубачівни, яка видала свого часу дві поетичні книжки “Фарби для неба” та “Вдячність деревам”, трохи призабулося в Україні (1993-го вона виїхала із сім’єю до Греції). Тим часом її неординарні художні роботи визnano у світі: персональні виставки молодого графіка успішно проходили в Греції, Німеччині й Польщі. Найсвітліше (щоправда, з відтінком фіолетової зажури) почуття — любов до рідного подільського краю — ностальгійно загострилося (вічне повернення до Отчого Дому триває), і це не могло не позначитися на щемливості багатьох її поетичних акордів. І разом з тим сонячні бризки, немов золотисті бризки шампанського, освячують асоціативно-образну символіку поетеси.

Оця сонячність, фольклорна вкоріненість художніх образів у “хліб і любов життя” саме й зближує книжки Оксани Чубачівни й Ганни Чубач. Хоча публіцистична тональність поеми “Теплий початок зими” трохи й віддаляє її від фантазійної мрійливості віршів зі збірки “Вічне повернення”. Єднає обидві поетичні збірки і така риса, як **благословенність**. Благословенні Господом, автори самі благословляють усе живе, мудре, рідне, дивотворяще: *“Благослови День, // а в Ніч — Світло наших знищ, бо // Генетична Пам’ять робить // вибір у Генії — з благословенних. Благослови нас, // і Ми народимо Дітей — // благословенних”*. Ось як просто й точно, немов у “яблучко”, влучає Оксана Чубачівна, від якої також залежить чиста й здорова зав’язь на гілках нашого українського народу. А Ганна Чубач доточує до цих надій і своєї віри: *“Чиста вода Йордану // Висвятить Новий Завіт... // Дійде до русла Дніпра. // Вірю у Край свій коханий // І в неминучість Добра”*.

Наш морально-соціальний простір, у якому обертаємося і в якому вільно дихають свіжістю синьо-жовті національні прапори, мусимо обертати від засилля чужорідної бездуховності гангстера-упири, від корозії безпам’ятства. Автор “Вічного повернення” при цьому лиш наголосує, що варто діяти у межах двох точок відліку: “щоб не було ні Милості, ні Помсти”. Душі й розум наступних поколінь може зцілити тільки правда, що, як стверджує Ганна Чубач, “не любить неправди”. І цю правду слід шукати в

себе вдома. Бо ж навіть зорі блимають “із сорому”: *“Суті злодії з-за моря // Вчать Україну любити”*.

Здавалося б, нуртливому громадянському пафосу згаданої поеми нібито й не пасує “спокійний” образ “теплого початку зими”. Та

він не такий уже й спокійний, це вдало дібрана метафора, що художньо підсвічує наші обмануті надії на краще: *“Волею ніжно обєяні, // Всі обманулися ми // Нашими горе-месєями, // Теплим початком зими”*. Тож серце ліричної героїні під високою напругою: *“Горлиці сизі літають — // Всі небеса — аж рєбї”, “Гілочка тиха вербовая // Знову вмерзає у лід...”* Проте коли на обрії розвиднюється від жалів, коли бачиш білку, яка “рудим переляком гріє холодне дупло”, коли “діти збирають гілляки”, отже, буде в домівках тепло, що допоможе вистояти хугу. А за вікном, на холодному вітрі, “вишні подільські цвітуть” — як виклик заокеанським недругам, котрі “радіють з наших невдач-протиріч”.

Пройшовши кризу нелегке сьогодення зі словом-смолоскипом у руці, лірична героїня поеми Ганни Чубач утвердилася в думці, що

тільки молитвою і терпінням можна загартувати свій дух, тільки в ореолі любові й надії цвітуть небеса в приспаних душах. Тільки живлячись із глибинних народних джерел, — це вже чуємо ліричний голос Оксани Чубачівни, — “річка має вдачу — не мілку”.

Слово Оксани Чубачівни (як і її графіка) — модерне, багатоповерхове (ось принаймні три рівні його прочитання: лірика, філософія, драма), як мовиться, саме проситься в душу. Лишень потрібно настроїтися на відповідний реєстр — і ти в полоні світської та духовної музики, сучасних ритмів і барв. Вкотре вже в літературі ми, скажімо, стикалися з образом людської тіні. А в Оксани вона мислиться по-своєму, як легка основа накопичення важкого досвіду й вічної енергії духу: *“Ми забираємо із собою свою Тінь, // скрутивши, як солом’яну цинівку, і несемо легенько — під рукою, // щоб Десь далеко розстелити знову, // вкорочену на жовту соломинку...”* // Поверхня — перстелена Основа”. Незрідка ми замислюємося й привселюдно дискутуємо про те, що ж таке щастя. Класичну, на мій погляд, його формулу вивів у шкільному творі дев’ятикласник з фільму “Доживемо до понеділка”: “Щастя — це коли тебе розуміють...” У ліричній героїні “Вічного повернення” щастя може бути й вигаданим, та неодмінно вистражданим: *“Я хочу твоїх рук... // Будь ласка, // не ігноруй мене сьогодні, // Птахи Душі такі голодні, // що за зернину віддають // Півнеба... Не їди, // бо я нам вигадала Щастя. // Невже і це тобі не треба?”* І трохи далі: *“Не бійся, // я не забєру твою свободу // в тихе щастя, // а тільки пошепки скажу, // в якій ми казці!”* Отже, справжнє щастя неможливе без життєвих суперечностей, без випробувань.

Обидві поетеси — старша й молодша — склали своїми книжками іспит на зрілість, на право бути самими собою, право володіти світом, а не “падати ниць” перед ним, право любити й бути коханими. Кожна висловилася в близькій їй художній формі. І це чудово, що дочка не наслідує матір, а йде своєю дорогою — до храму, до сонця, відкритих їй ж матусею. Отож добре бути в одній купелі, в один часі, в одному сонячному просторі двом голубкам, що випурхнули з Чубачевого гнізда...

Олена ПОГВИНЕНКО

ЕМІГРАЦІЯ... У «ВІЧНИЙ БІЛЬ ПРИ ДУШІ»

Із першої своєї публікації він стояв нібито особно від поколінь, груп, “команд”, на які розділяли критики поетів, на якийсь віртуальний межі між сповідальниками і метафористами, сам по собі, прозорий у слові, іронічний і ніжний, не уражений і натяком на штучність, навіть ту високу, що похідна від слова “штука”. Водночас його вірш, традиційний, не обтяжений потугами на оригінальність, випромінював стільки різноціної і світлої енергетики, що, здавалося, поет ним дихає. За всю многостраждальну історію української поезії цим даром володіли хіба що Тарас Шевченко, Богдан-Ігор Антонич і юний Тичина.

У передчутті цієї легкої плинності думки і чуття взяла в руки новий доробок Тараса Федюка — поетичну книжку “Золото інків”, яку явило світові на початку цього року видавництво “Кальварія”. І, Господи, що ж це?! Як на іржаву й важку від крові тисячолітню шаблю, добути із надр степової могили, наткнулася на перший, а отже, програмний вірш, який дав назву книжці:

“Нам не свободи — а темних печер. // Руки тремтять від горілки і свинки. // Миска щєрбата з веслом із галєр. // Золото інків...”

Бочки гетьмїнські. Відсотки століть. // Ібіс між хмарами каркає дзвінко. // Шкварка, як мапа, у мисці тремтить. // Золото інків...”

Темін. Піана під горлом за мить... // Пальці хапають останню пилкину... // Господи! Боже! Спаси й сохрани // Золото інків”.

І душі стало важко, стало маркітно. Метафора, здавалось, тягне у вир, на дно кривавої й жорстокої історії.

Згодом, на презентації книжки в “Останній барикаді”, Тарас Федюк, як завжди по-доброму іронічний, застеріже столичний бомонд, що у вірші не йдеться ні про золото інків, ні про золото Полуботка. Звісно, що ні. Але ці вбивчі алегоричні аналогії, від яких холодне з відчаю душа... Цей спокій констатації, цей біль, що мимоволі возноситься скупю чоловічою мо-

литвою до Бога: *“Спаси й сохрани // Золото інків”*. І мимоволі, як неспокушений пересічний читач, думаєш, що ж це за золото: втраченої душі народу, занедбаних традицій честі й відваги, волі до життя на волі, чи тієї духовної гравітації, яка от-от покине нас, українців, на власній землі?! Незвична шифровка кричущих реалій така несподівана для Федюка. Але вона заторкувала болісно генетичний код на рівні підсвідомості, будила смутну тривогу, муляла, то як цвях у чоботі, то як “цвяшок, у серце вбитий”.

Оцим муляким, незручним відчуттям причетності кожного до далекого в часі і просторі, але вічно присутнього в нашому людському грішному житті страшного тайнства Тайної вечєри, пронизаний і однойменний текст “Тайна вечєра”. Атрибути сьогодення: *“хмільні бульварі... // Бронза і порожня тара, // Від “Славутича” й “Десни”, — ореальнюють атмосферу поспільного відступництва і зради, які стали (чи стануть) нормою суспільного існування. І ці трагічні вібрації суспільного масиву тонко вловлює поет, і найгірше те, що від цього нема де дітись. І наступна поезія “Спроба еміграції” — якраз про цю безвихідь і про бажання втекти, кудись “пливти // Від оцього усього...”*

Може, я помиляюся, але це бажання — небажання еміграції зі світу, з епохи, де “історія — вмочення корогів у кров посполитих // На землях від смерті пропащих”, де “люде — не від Бога — від Босха”, де кожен “хто має знання про дорогу”, свідомий, як “Мойсей у пустелі”, що “ще трохи, — й вони каменують мене”; ба, навіть втечі від товариства, яке “не варте розмови”, а “розмова не варта ні нас, ні вина”. Це прагнення внутрішньої еміграції, коли поету нічого не зостається, як “...зробити сопілку // З терновий чорної гілки — краплі крові на пальцях, // Вустах і колитах погоні...”, цей гіркий спротив усвідомленню себе ізгоєм неприкаяно нуртують у поезіях “нового” Федюка, в його “нових”, зумисно ускладнених метафорою текстах. Від

природи іронічний, він ніби ховає свій розпач і біль за вишуканою метафорою, гасить вогонь слова феєрверком високої словесної гри. Бо коли серйозно, то справді, *“що з того має і що з того може // Той, хто усе має, крім смерті і снів?”*

Отакий оксюморонний нонсенс! Але небагато можуть під ним підписатися, а лиш ті, для кого поезія — не слова, а те, що за ними — пал палений відчаю, “ненависті — з любови” і надії, що незрячі осяяні віщим словом, “крізь темінь пустелі дійдуть — не перші так треті”. Або, як він скаже у поезії, присвяченій Павлові Гірнику: *“Вічний біль при душі — наче крик при останньому кроці...”, — а далі вибухне таким щемливим зізнанням, такою сповіддю щирою, що й не помітиш, що огранена вона у найвишуканішу метафору: “Почорнію, як ворон старий на трьохсотому році, // Навче хрест на могилі і меч у холодній землі... // Що ж — нічого. Мені — воздалось і звелілося бути // Снівучасником свідків Бог знає чого і чийх. // Уже випито все від “Московської” до “Абсолюту”. // Тільки сніг на губах, тільки синій нетанучий сніг”*.

Однак, дуже часто Тарас Федюк ніби забуває про себе “нового” і метафоричного, і тоді розмова його із самим собою (чи з нами?) стає одвертою, мова — простою і ясною до геніяльності: *“Ти острова безлюдного просив — // Ти маєш острів. І золото осик. // Ти маєш осінь... // І самота, поколото дощом // Стоїть до спуту... // Спинися! ... Але ти іще // Ідеш просити...”*

Просити, але чого? Якої ще такої “не самоти, а відсутності душ і людей”, коли: *“Нікого. Ніде. Ні колісь. Ні потім, // А віск, що зі свічки тече на рукав, // Єдина у світі жива істота”*?

Але куди тікати? Може, знову в “міську божевільню”, де “в халатику білому — білий як біля — катюга обідає”, а “в кутку лікарняному кіт, мов клубочком, муркочучи грається // Втраченим розумом”.

Але — навіщо? *“І якої вам (нам — авт.) ще Палєстини, // І якої пустелі іще?”*, коли на рідній землі “білі в

смерть придорожні хатини, // Чорні двері ридать в плече”.

Але — у кого просити дозволу на внутрішню еміграцію? Чи не у тих, що *“нас дурять. Дурили // Нас кинуть в чужі могили”* (посвята Василю Герасим’юку). Але — навіщо? Адже сам автор вже до того дожив, *“коли розуміння речей не лякає, а тішить”*, що буває *“спочатку — самотність, а потім вже — кров і свобода, // Яка здобувається здуру і — для самоти”*.

Отакій вічний біг по замкненому зачарованому колу... І прозріння, що *“весь цей процес // Вартує лише у кінці невеликої країни. // І, все розуміючи, б’єшся до крові... А раптом? // І Хтось все прощає, бо сам такий був, із небес”*.

Отак несподівано для нас і, можливо, для себе цим останнім рядком Федюк перекреслює все своє суєтне бажання — небажання еміграції, утверджуючи мимоволі місіанство і месіанство поета, в якому б часі і просторі йому не довелося митарствувати під вічним небом. Бо предтечею всіх поетів був той, хто прийшов із небес, перший романтик та ідеаліст, що хотів удосконалити світ і за це був розп’ятий на хресті самоти, нерозуміння й непотрібності світові.

Тому так природно, без тіні позерства звучать поетичні паралелі Тараса Федюка до сакрального образу Ісуса Христа: *“Воріженьки-вороги... Ви б подали десь собі // Кляли копію на очі. // Що вам цей розп’ятий хлопчик, // Який сам сюди прибіг? // Вас, як нас, не розітне // На ледяці і пропащі... // І не знищить мене, я і це зумію краще”*.

Може, тому поету, цій вічній найвній дитині, розп’ятому на вселенській недовершеності хлопчикова, цей світ бачиться у чорно-білих кольорах, де “обличчя біліші від чорних одєж”, де “чорний попіль літає, мов жменька незловлених літер”, де навіть вино, або біле, або чорне, де “чорні сани”, а “сніг, як вбитий білий птах”, де в “чорний дзеркалі дверей” “останній гість біліє”, де “біла раса

чорніє, як рясa старого чєнця”, де “чорна рада ворон, і білі спади дощів переспілих”, “чорний берег і біла вода”, і “чорні окуні”, й “пожовклі чорні книги”, і “чорний виноград”...

І тільки іноді, як згадка про втрачене “золото інків”, цей чорно — білий (цей чорнобильський, цей чорнобільний? — авт.) “вічний український сюр” осяє наївною надією й любов’ю то “срібло цвіркуна”, то крізь нього червоний, а чи “золотий проскаче кінь”, то спалахне “осіннь золота, і жовтий листопад”, то зблисне “цигарка у пальцях, отруйна, але золота”, оживляючи й оживлюючи цей печальний (вигнанський) відеоряд-пейзаж земної реальності поета, в якому душа не бачить кольорів.

Почуття міри, як межі, убезпечує Федюка і від емоційних перехльостів. Часто-густо, довівши напругу у вірші до точки кипіння (“але воля і долі — страшні... І нічого не страшно”), він включає іронію і самоіронію: *“Ну і наше щирє хобі — // На усій лухій біді — // Воля в полі. Куля в лобі // І віночок на воді...”* або: *“Наш улюблений труд — з переляку або із похмілья // Пошиватися в дурні, або прапори вишивать...”*

Оця самоіронія, якою пронизані навіть інтимні поезії, надає загалом печальним діалогам поета зі світом і самим собою оптимістичного настрою, хоч це теж втеча — від болю, від розчарування, від безсилля, яке проривається часом здоровою злістю: *“А ти сліпий. А ти не бачиш. // Тобі любов, старий собаче, // Дорожча битви й нагород. // Дивись, за вікнами в каштани // Ідуть дніпропетровські клани // І зноблять ідучи народ”*.

І прочитавши ці рядки, звільна зітхаєш: втечі від світу, якої так жадав, якою так бравував поет, не сталося. Але відбулася еміграція іншої, вищої якості: “у вічний біль при душі”, у пекельну зрілість мислі і слова, якої нам усім так бракує сьогодні.

Врешті і понад усе — у книжці “Золото інків” відбулося торжество Шевченківських інтонацій, отой могутньої й вищої світлої енергетики слова, на яку приречений Тарас Федюк.

Галина ТАРАСЮК

Світлана ЙОВЕНКО: ЩОДЕННИЙ

— Світлано Андріївко, з ваших біографічних довідок у книжках виходить, що цей 2001 рік для вас знаменний: со-рокаріччя творчої діяльності. З чим ви прийшли до власного ювілею і як на ваших суб'єктивних настроях відбилася державне святкування Незалежності?

— Про особисті дати ліпше не замислюватися, бо стає невимовно сумно. Я ж наче ще й не жила для себе. Ви знаєте, що у своєму активі я маю півтора десятка книжок поезій, книжку прози, сотні художніх поетичних перекладів, а ще — упродовж 80-х — 90-х років надруковано десятки літературно-критичних розвідок, есе, літературних портретів письменників... Тож часу я, дякувати Богові, не марнувала... А якщо зважити на те, що ні дня не жирувала на "творчих хлібах" і ще й виробничого, редакційного стажу літпрацівника маю понад тридцять п'ять років (десять років у найбільшому книжковому видавництві і чверть віку у редакції "флагмана української літератури" — журналі "Вітчизна", то я просто робоча коняка, яка весь свій вік тяжко гарувала на цій, так званій, культурній ниві... А саме вона, як і її доблесні трудівники — носії духовності, виявилися абсолютно не потрібними "незалежній" Україні в особі її ідеологів та керманівців.

Адже ми з сумного досвіду знаємо: "нашій" державі письменники за великим рахунком не потрібні. Підспівувачі — так. Завжди, як і в незабутні радянські часи. І щоб були напохваті й слухняні. Така собі придворна "еліта", що особливо "не висовується", бо від свого угодовида має дивіденди у вигляді президентських стипендій і нагрудних знаків.

Остання на моїй пам'яті зустріч голови уряду справді з письменниками (демосом, а не секретарями, — з простолюдом, чорно-робами літератури!) була, коли ще Масол очолював уряд, а Леонід Макарович Кравчук, як головний ідеолог ЦК КПУ, у тенденційно змонтованому для довірливого

масового глядача телешоу "вправляв мізки" літераторам-рухівцям, які неправильно — занадто радикально — розуміли "перестройку". Тексту нашого вітчизняного Цицерона — (хто знав, що невдовзі Президента України, Героя України!) — було вдвічі більше, аніж усіх разом письменницьких виступів...

— І відтоді вам збридилася політика?

— Та ні, на жаль, нікуди від неї не дінешся. Не обов'язково вимахувати прапорами чи світитися штатним оратором або статистом на мітингах. Справа письменника — творити духовну поживу, сприяти бродінню, активізації суспільної думки. І, звісно, створювати нову переконливу естетичну реальність. Те, що переживе швидкоплинну кон'юнктуру. У наших творах послідовна позиція чи пристосуванство є лакмусом на справжність, вартісність творчої особистості.

— І що ж за ці роки незалежності вдалося вам оприлюднити? У чому ваша громадянська позиція виявилася?

— От бачите — наймерзенніша помилка нашого часу чи, точніше, підступна політика ідеології культури — поділ митців на "своїх" і чужих. Цей пошук ворога, полювання на відьом уже відоме з історії тоталітарної радянської держави. Як можна складати ціну митцю, немов тому новітньому бізнесмену-чиновнику, починаючи з масових стихійних виявів національного патріотизму зразка 1991 року?! Адже це зручна лавіровка фарицеїв і хамелеонів усіх часів!.. Плодами переможців найвіртуозніше завжди користуються мародери.

Кому, для чого це треба, скажімо, розглядати Світлану Йовенку чи якогось... (а чи є вона патріоткою? він — патріотом?!), починаючи з 1991 року? А доти я що — була для культури України в ембріональному стані? Нуль з партійним квитком?! Акурат за екзальтованим пафосом самознищення поета-трибуна В. Маяковського!..

Коли я несла українське слово

для сотень відкритих душ у Чехії, Фінляндії, Німеччині, Грузії, Вірменії, ця моя духовна інтелектуальна праця була що — позбавлена української ідеї?!

А хто ж, як не я, між почесної плеяди класиків читав на сцені палацу "Україна" у 1977 році (!) ось ці рядки:

Я тут стою —
у матері єдина,
у батьківщини —
зерня між ланів.
Висока гідність,
що живе в мені, —
Вона твоє імення, Україно!
В моїй крові віркотен
сік калини
бунтує, грає,
вільно пломенить —
це пам'ять в нас
навчає і болить.
Вона моє сумління — Україна.

— Ви завжди працювали на совість і не пасли задніх. Даруйте, якщо такий вагомий доробок залишився поза моєю увагою. Втім, я гадаю, що, мабуть, не лише моєю. Дастесь ознаки те, що ми, з одного боку, перенасичені інформацією, а з другого — переважна частина глядачів через свою зубожілість не має змоги передплачувати періодику, а враздуб у продаж у кіосках українські журнали не надходять — я так розумію, що редакції ледь животіють. І працюєте ви, отже, на голому ентузіазмі, навіть не за "спасибі". Яка ж вам шана від усього того в незалежній Україні?

— Мені не потрібна індульгенція від чиновників, що санкціонують (жалують) чи забороняють одіозним особам нагороди від нової влади. Мовляв, "наш человек — не висовується з вопросами", тобто ходити в ногу, до того ж патріотка України з 1991 року. Чи з 1986-го. Стара влада так само "своїх" наділяла. Як писав Борис Олійник у давні часи: "Одні в атаку ходили, а інші — "ура" кричали". Тонко підмічено, формула — на всі "времєна"... А чиновник же, бідолаха, — завжди "времєнщик" (в українській мові й відповідника такому неподобству немає!), йому поспішати треба, попотіти на видноті, начальству в око впасти, слух його улещати "нужним словом в нужне врем'я"... Поки посада номенклатурна... Якби вони тільки чули, що люди на кожному кроці про цей їхній брежневський синдром кажуть!.. Та, боюсь, якби й чули, — з сорому ніхто б не згорів, бо совість треба мати!.. А то ніби не в наш час за їхніх доблесних заслуг з'явилися новітні оstarбайтери з України на Заході, новітня Кафа — нелегальний ярмарок україночок — сексуальних рабинець, новітні безпритупні діти-наркомани — "квіти життя", вільні вошиві маргінали-бомжі — сквородинці, яким світ чиновний "пофіг" (вони б просодушніше сказали: "до дули!"), зрештою, екзотично вимираючі радіоактивні резервації, куди одна Ліна Костенко найжджає жаліти їх і вивчати, мов той Міклухо Маклай!..

Щоб ви знали: чиновнику, а це тепер акурат "новий українець", просто за куцїстю його уяви не дано зрозуміти, що Поет (якщо це справжній поет) — це понадцінність, бо Талант — єдиний знак обранства, що переживає час. І ти хоч до колін обвішай себе цяцками (слаб человек!) чи "політичному біжунтерію", як мовила наша Королева-мати-Поезія, а ні-ко-ли, чуєте, ні-ко-ли чиновник, хоч голки скачи, не буде більшим за поета. За виз-

наченням. Отож хай хоч по сто папуг в усіх мас-медіа вони заведуть собі, щоб двадцять чотири години на добу брехливо догоджали їм: "еліта, еліта", а такі не вони, а митець — голодний, принижений, покривджений і зневажений іменем цієї держави, яку саме він усе своє життя виборював, утверджував своїм жертвним мистецтвом, — такі митець — вища субстанція духовності... Інша річ, що не кожного з членським квитком Спілки можна вважати професіоналом, та це вже на совісті приймальних комісій і критичного корпусу. Чимало залежить від естетичної досконалості чи невігластва поціновувачів.

— Однак відчувається, що в вас говорить все-таки якась жорстока образа. Скажіть чесно, ви почуваетесь недооціненою?

— Ага, вам здається, що мені хочеться викричатись. Можливо й так. Знаєте, тут редактор обов'язково поставить крапки, або у випробуванні традиції радянської, як на табірному плацу або в казармі, дисципліни зробить купюру. Бо дуже хочеться вилаятись. Атмосферу нашої Спілки письменників точно визначила ("коротко, як діагноз") Ліна Костенко: "Усі усіх не люблять. Це біда".

Дивіться глибше, далі. Не про одну Світлану Йовенку мова. Коли я, завдяки генію справедливості, чудовій письменниці Теодозії Зарівній, шість років тому півгодини говорила з телеэкрану про проблеми нашої літератури, то я називала імена блискучих, першорядних поетів, творців яких не удостоєна була розгляду у канонізованій, освященій шевченківською премією "Історії української літератури. (Друга половина XX сторіччя. Т. 2). Чому — от де розгадка наших суспільних аномалій. Хтось — "не патріот з 1991 року", когось (як-от Роберта Третякова, Ганни Світличної, Наталки Нікуліної) уже немає серед живих. Втім, важко збагнути, чому автор двадцяти українських віршів, однієї посмертної книжки, славної імені, хорошого поета, який помер, на жаль, від білокрів'я у 20 років, син письменника киянин Леонід Кисельов заслугує на більшу увагу істориків літератури, аніж людина життєвого й творчого подвигу лірична зірка Дніпропетровщини Ганна Світлична. Чому ані словечка немає про чорнобильський досвід і доробок Світлани Йовенко (див. бібліографію творів про Чорнобиль у журналі "Слово і час" № 3—4 за 2001 р., де моїх — далеко не всі виступи названі! — аж 13 (тринадцять!) позицій), а натомість твори, в яких лексично та ідейно проглядається вторинне від моєї поеми "Вибух", видаються за першоосвоєння теми, хай хоч які вони будуть талановиті? Це що — літературознавство? Хто рецензував, як обговорювали таку — вкотре вже?! допоки?! — тенденційно усичену "історію"?! Адже для студентів та учнів — це канонізований підручник, дороговказ для вчителів: XX сторіччя скінчилося, риска підведена — амінь тим безіменним письменникам безталанним, чий творчі муки, шукання, здобутки і втрати — не складові літературного процесу 70–80-х років, а чужий нежить, від якого слід триматися подалі. То як ви гадаєте, що залишиться від тих аматорів-істориків? "Оцінять" їх нащадки, як нас — два літературні покоління України, загублені ними ще за наше життя, чи пере-оцінять?!

Збиватися у зграї, тусовки — це звичай шпани. Терпіти не можу літературну шпану. Вони ще гірші

за бюрократів партійного розливу — письменники називається! — не побратими, а братва, браточки. Спиною до них не обернись — начувайся!..

— А на початку 60-х, коли ви прийшли в літературу зовсім юною дівчинкою, хіба письменники були інакшими? Люди ж, як ви казали колись, майже не змінилися у своїх домінантах з часів Шекспіра?!

— У визначальних рисах справді людські типи тотожні. При кожному Гамлеті свій Яго, при кожному васалі — свій Тартюф. І ярмарок марнославаства у кожному столітті гуде як улій. І в кожному розпинають нового Христа. Це так, на жаль. Але всі ми, звісно, міняємося з часом. Облітають сухозлітки ілюзій, осипається золотий пилкок романтизму й довірливості до людей і світу...

Уявіть собі, тих патріотів-істориків і близько не було (хто в ЦК комсомолу школу виживання проходив, хто під стіл пішки ходив, сопельки розмазуючи), коли я — сімнадцятирічна дівчинка з російськомовної родини — стояла зі смолоскипом біля пам'ятника Івану Франку в Києві і кидала в наелектризований натовп божевільно-гострі на той час свої поетичні рядки, адресовані "вітчизняним" "чужинцям". Рядки про любов до батьківщини буцімто Жанны д'Арк: "О, зброї не складай, народе мій! Я бачу... полум'я".

Анатолій Шевченко — нині головний редактор "Народної газети", а тоді літературний щорічника "Україна" (Наука і культура) може розповісти, чого йому коштувало цей мій вірш відстояти тоді у збірнику. І ще й малюнок дати, відповідний тексту: самі величезні очі болю, що дивляться просто з вогнища понад натовпом баранячих голів. Дивляться у майбутнє. Може, бачать розп'яття Василя Стуса, може, край неба — за краєм останнього болю — цю дівчину україночку, яка вознеслася між хмар з гілкою калини. Недоторканна. Це найбільше мені до серця на оновленому Майдані Незалежності: що Україна неприступна для дріб'язкового, суєтного, вона — понад усім, понад усе — недоторканна...

А ви говорите: 10 років незалежності, суб'єктивні настрої, державне святкування. Настрої мої — об'єктивні. Я не патріот з 1991 року, у чергу цю не ставала. Це односторонньо. Я просто свідомо українка, яка і в 70-і роки вміла не дозволяти своєму видавничому начальству вилучати з рукописів ім'я Україна (міняли його на "батьківщина"), і в 90-і панові Президенту не подарувала його обивательски-байдужої констатації, що "національна ідея не спрацювала" (я коментувала цю обурливу заяву у своїх статтях).

Про скривдженість мою ви казали. А про приниження? Приниження ж стало нормою нашого існування! Тільки де наш вітчизняний Достоевський? Мабуть, співає в ювілейному хорі. А тут поетеска на соло здобулась: "життя стало краще, жить стало веселіше!" — в одного сусіда двадцять гривень до зарплати позичити — другий сусідці віддасть. І всю ніч до ранку дилему вирішує: за п'ять гривень, що лишилися на десять днів, газет купити, книжку (свою, бо на чужу — розкішну — не вистачить), чи, може, лишити на хліб?!

Ну, як ви гадаєте: відпрацювати задля духовності України сорок років і, коли Спілка письменників помітила нарешті, розщедрилася — подала мої документи на

ТРУД ПОДВИЖНИЦТВА

звання заслуженого діяча, — дістати відкоша з Президентської Адміністрації — це не плювок в обличчя? Від кого? Від “патріотів” навіть не 91 року, а останнього чиновного призову. Вишколені хлопці — знають службу! І де вони тільки раніше служили?!

Це правда, емоції в мене вибухові — зашкалюють, такий, бачте, поетичний темперамент. Ну, не дарма ж в “Історії української літератури” про мене **піврядка** написано: Світлані Йовенко притаманна “напруга настрою”. Добра душа — Микола Ільницький зі львівською галантністю постарався. Отак я з “напругою настрою” усі свої сорок творчих років і тягла баржу Поезії. З чужим добром і своїми невідгаданими бідами. Гіркота моя буде зрозуміла, якщо зазирнути у літературні одкровення титульного редактора 2-го тому “Історії літератури”. У статті про мене Віталій Дончик, поклавши руку на серце, визнавав: “Активна постійна присутність Світлани Йовенко в українській літературі з шістдесятих років — і то в перших (!) шеренгах — незаперечна”. Як кажуть: “No comments”.

Гадаєте, мені одній наспів час викричатись у порожнечу? Про “патріотів” не кажу, — у своїй авторській антології “XX сторіччя української поезії” мало не щономера про їхнього брата сатиру невмирущу “Вітчизна” друкує — ніц людина не змінилася, пристрасті ті самі, а це ж початок минулого віку!

Може, через ту “напругу настрою” не прогнозовану мені вже на двох письменницьких з’їздах слова не дали, поки не вимордували хвору жінку восьмигодинним чеканням виступу, поки сама на трибуну з реплікою не вийшла. То хоч один вірш — мій — прозвучав (“Не поминайте Україну всує”), а то за політикою та господарництвом про літературу геть забули дорогі колеги. А чого варта така похвала мені від Голови Спілки Юрія Михайловича Мушкетика: “Якби оця книжка ваша десять років тому вийшла, — це була б **подія**”. Чи він не читав тих творів у періодиці, чи не знає, що рукописи у письменників по п’ятнадцять років лежать у столах, бо “пробалакали” наші патріоти і книговидавання, й пресу українську, і своїх братів по перу, які на них у парламенті всі надії покладали... А уявіть, якби оту мою книжку не я написала, а **чоловічок** якийсь... Мабуть, що й тепер була б “подія”.

— **Одне слово, кажучи сучасною мовою, “дістали” вас. Мабуть, занадто болісні ваші думки, щоб бути на всі сто об’єктивними. Кажуть, страждання, мов алмаз, вигранює поетичне слово... А ви ж страждаете не лише за себе — це відчувається. І шлях життєвий ваш переконує. Стільки років в ім’я загального добра. А все-таки книжки виходять зараз. І гарні.**

— Різні виходять. І різною ціною. Хтось, мов персонаж із шевченківського гротеску, пнеться до трону та всіх калібрів можновладців і бюрократії, щоб “хоч півдулі, аби під самую піку”... Ці шоу-розкрутки — надто посередніх книжок, гіпертрофовані амбіції вдатних до оббирання спонсорів новоспечених ділків од літератури — що це має спільного з посвяченістю мистецтву?! Не один справжній поет брідиться цим. Мабуть, прирікає себе на забуття...

А страждання? От у мене на думці зараз “найсвіжіший” актуальний контекст: ліпше вже страждати за Україну, як Левко

Лук’яненко, по-своєму, чи як Олександр Мороз, теж “по-своєму”, аніж **по-їхньому** безсоромно вислужуватися і під час чуми ходити в “своїх” — конвеєрного зразка орденосця.

— **До речі, про письменницький з’їзд. Ви вірите у добрі переміни?**

— Надія вмирає останньою. Я вірю в конкретних письменників, які працюють самовіддано на літературу, а не виключно на себе в літературі. На превеликий жаль, поки письменник буде упосліджений в державі (а він доведений до краю злиднів, бо що це за літератор, який позбавлений змоги передплатити пресу, купити книжку! Я вже не кажу про одяг, аби мати відповідний статусу естетичний вигляд). Що це за письменник, який не знає і (від смертельного марфону за виживання своєї родини) уже й не хоче знати, що пишуть його колеги?!

Літературний процес терпить таке кисневе голодування, що коли “Просвіта” не знайде постійного “вікна” в своїй газеті, щоб духовне виболодне Слово пішло до людей, щоб постаті нині сущих письменників і тих, кого вже нема, відкривалися несподіваними, цікавими, неповторними гранями, не знаю, чи товсті журналі, які виходять всього шість разів на рік, та й “Літературна Україна” з їхніми мізерними тиражами здолають хоч якось змінити ситуацію на краще... Маю на увазі архіважливу, державного значення справу повернення письменниками того пієтету й поваги (передусім на **державному** рівні), які заслужені ними цілковитою посвяченістю свого життя — духовному розквіту нації. Ми маємо бути свідомі своєї *місії*.

Чи не гірко слухати було шахтарям Донбасу (чи не сумно — “шахтарям каторги словом”) про надбавки зарплат державним службовцям за інтенсивність праці?! Хто, як не ми, знає на своїй шкурі (особливо, коли письменник іще й **служить** ціле життя заради шматка хліба у видавництвах, редакціях, де Бог дасть), хто більше знає, що каторжна письменницька робота — це все життя — без вихідних і відпусток, це ночі й дні, коли творча думка опановує тобою до хронічного безсоння, до божевілля, це жодної ані моральної, ні фінансової компенсації за втрачене здоров’я, а наостанок ще й упослідження тими, хто, маючи в собі хоч крихту генетично збереженої духовності, повинен би **мати за високу честь** без жодних спекулятивних умов “куплі-продажу” імені, голосу, авторитету! — підтримувати Талант, створювати для нього якомога більш сприятливі умови. Бо більшого скарбу жоден народ не має і не мав ніколи.

— **З інтенсивністю праці звучить перекопиво. Проте подейкують, що письменники не гірше за наших нардепів розкошують у будинках творчості.**

— О, за часів радянської влади справді можна було взяти півтону для роботи над книжкою хоч на півроку в Ірпінський будинок творчості. Зараз на ті чотири двоверхові котеджники, боюсь, чекає доля тієї самої влади, яка почала в бозі. Усе зруйновано. Літфонд може запропонувати десь двом десяткам літераторів — зде-

більшого ветеранам та інвалідам — аж дванадцять днів відпочинку — це хіба що приміряння до роботи у літні місяці. Ось усе, на що ми маємо “пільги”! Той, хто приїде на цей строк, аби зробити щось термінове, звісно, сидітиме за столом удень і вночі. Ані річки, ні лісу бідака не побачить. І ледь увійде в роботу — збирай рукописи — уже скінчився твій “відпочинок”, рушай додому на свої голодні заробітчанські кола... Це вам інформація з мого власного печального досвіду. Директор Літфонду письменник Михайло Шевченко лише героїчними зусиллями забезпечує нам ті “розкоші на руїнах”. А ви кажете — нардепи!..

У тих стінах писали свої кращі твори Ліна Костенко, Павло Загребельний, Григорій Тютюнник, Євген Гуцало... Зовсім недавно. До незалежності. Цілковито незалежності від ідеології мовою, ще й з гідністю якою! Тут багато важить питання внутрішньої свободи. Якраз ті, хто виборював самостійність своєї державі, з якогось диявольського розрахунку потрапили в принизливу залежність від злиднів — неможливість видавати (видавнича справа — я маю на увазі стан державних видавництв — повністю зруйнована за роки незалежності України, українська книжка упосліджена, про гонорари письменникам взагалі мови немає). Хочеш видаватися — вмій припинюватися, шукай багатого дядечка, навчись сподобатися тому грошовому мішку, вихляй словом підмальованим лестиво, мов хвойда стегнами на ринку секс-послуг! Чимало з тих, хто спізнав смак влади грошей, полюбляє погарцювати зверхньо над твоєю залежністю — віват новим “українцям”!

А колиш у тому Ірпені до ранку світилося вікно Ліни Костенко

віру в себе колишній підводник, журналіст і мій колега Василь Хопта; на пустельних осінніх стежках Кончі Озерної впало на мене несподіване визнання, як зірка з небес, незнайомки Тетяни Яворської, інженера-будівельника, яка, виявляється, колись у тяжкий свій час переклала цілий мій ліричний цикл; за визнанням художниці, мистецтвознавця Ніни Велігоцької мої вірші, які вона завчила напам’ять і тепер завжди цитує, допомогли їй вистояти у пору лихих випробів; у медичних колах Києва мій добрий ангел, хірург Ірина Григорівна Ткаченко захоплено популяризує мою творчість серед своїх колег; поетеса Ірина Лобовик з Батурина везла саджанці туї на могилу мого батька й підтримувала мене в жахливий пік моєї долі, коли я лежала колодою із загрозною операції хребта; славетна актриса Раїса Недашківська не лише виконує мої поезії, а завжди була доброю феєю-спасителькою у недобрі для мене часи... А підтримка й щире слово колег Миколи Бажана, Наталі Черченко, Галини Гордасевич, Лівіу Даміана, Володимира Маняка, Ганни Світличної, Людмили Таран, Юрія Суворцева, Миколи Жулинського, Миколи Вінграновського, Валентини Лисенко, Володимира П’янова, Ольги Кравченко, Валерії Врублевської, Теодозії Зарівни, Марії Зобенко, Галини Тарасюк — може, всіх і не згадаю, хай добрі люди дарують мені. Проте ви бачите, скільки я назвала жіночих імен?.. А кажуть, жіночі “дружби” від лукавого... Ні, не дарма моя героїня з повісті “Жінка у зоні” вистраждала свою правду: “Якщо жінка жінки не почує, то й світ — пустеля”. Я вдячна до глибини душі усім цим “знаковим” особам у моїй долі.

— **А проте імен секретарів Спілки письменників, які опікувалися б вами, як вірні пастирі, я щось не почула. Ви так само добре пам’ятаєте своїх кривдників?**

— Так само вдячно. Зла я взагалі намагаюся не пам’ятати. Звісно, всякого було — сорок років у літературі — довга дорога. Дякую вам за спонукку — цікаво самій мені оглянутися назад. Усі мої попередники — мої вчителі. Їхні листи, автографи дарованих мені книжок дорогого варті: це від Леоніда Вишеславського й Миколи Бажана та Леоніда Новиченка до польської поетеси, яку я перекладала, нині лауреата Нобелівської премії Віслави Шимборської. Або можна завершити довгелезний список автографом на книжці моєї чотирнадцятирічної дебютантки Оксани Самари.

Насправді мені моє літературне життя чогось здавалося завжди значно сумнішим, хоч оточене було просто сонмом більш чи менш яскравих зірок. Не таким однозначним воно мені бачиться: доволі складним і самотнім. Парадоксально? Може, це й природно для митців. Принаймні я і в житті, і в літературі почувався черницею. У своїй келії, зі своїми думками, наодинці з Богом.

— **І все-таки свою — одну з найкращих збірок ви назвали “Діалог” не дарма. Ось і тепер — саме у діалозі — ви відкриваетесь таким несподіваними гранями. Таж діалог — то якраз обов’язкова присутність другого. Слуху, голосу...**

За тими автографами вам — просто приязнь чи абсолютне чуття спорідненої душі?..

— Дитяче запитання. Або ні — занадто доросле. Занадто серйозне, як для газетного інтерв’ю. Я люблю людей, які вміють ставити запитання. Значить, небайдужі — уміють замислюватися. На моєму віку лише Ліна Костенко всерйоз і глибоко замислювалася над тим, що й кому вона підписує. Втім, не певна, що тільки вона. Це відповідальність за написане слово... Мабуть, це вияв самоповаги. Професіоналізм. Різне можна прочитати на авантитулі книжок: щедрі аванси, запевняння у визнанні, шані, захопленні, жарти й побажання, подяки й навіть розгубленість. У моєму радіусі постійно були відомі люди. Великі й не дуже. Патріархи й початківці, що якось непомітно зробилися вже “класиками”. Той, у кого вкладаєш частку своєї душі, стає ніби частиною твоєї долі... З багатого свого досвіду бачення в різних ситуаціях, різних ракурсах цих людей я написала прецікаву книгу роздумів і спогадів “Автограф як тест”. От за тими сторінками — усі мої сорок років у літературі, час і сучасники. Книжка, звісно, не про автографи як такі, а про взаємини, колообіг, етичний лакмус у взаєминах літературних поколінь.

— **Це буде “бомба”?.. Якщо ви починаєте з шістдесятих років, а надворі вже...**

— Мені байдуже, як це трактуватимуть. Чи взагалі промовчат, глухою німотою сповіють, як було з добрим десятком моїх поетичних книжок. Тільки на третю — “Бузок у січні” — було понад десять рецензій, навіть Стусові прихильні три словечка з мордовських таборів. А коли з’явилися глибокі, концептуальні книжки “Ти — хто поруч”, “Діалог”, “Безсмертя ластівки”, — усім критикам чогось мов заціпило — зажило поховали. На цілих двадцять років. Отож я й пішла в прозу, у літературознавство.

Ви питаєте, чи буде бомба. Буле правда. От тільки де її видати — ось питання питань.

Що до знаковості імен... Я можу пишатися тим, що вже на початку 60-х і в 70-і роки до мене, по суті учениці, студенточки, зі шляхетним пієтетом поставилися Г. Кочур, Ю. Косач, Б. Горинь, А. Білецький, Тетяна Чернишова, Валерій Шевчук, М. Лукаш, В. Коптілов, Маргарита Малиновська, нарешті — називаю за хронологією — П. Загребельний, М. Бажан, Лада Федоровська, Григорій Тютюнник, І. Дзюба, О. Гончар, Є. Гуцало — список можна продовжити, бо це лише університетські й видавничі роки. За пов’язаністю моєю з кожним з цих імен — окрема зворушлива, повна глибокого змісту новела. Я дуже бережно поводжусь з пам’яттю. Це святе. Сдине, у чому можна мені позаздрити.

Я щаслива тим, що поети 80-х, з якими панькалася й “мамкала” у “Вітчизні”, виводячи їх на орбіту, вдячно пам’ятають про це. Нехай не всі, але все-таки... Доходило до курйозного: колись на чергове наївне запитання й егоїстичне прохання першокласного дніпропетровського поета — мого дебютанта, для якого я зрештою попросила рекомендацію у М. Бажана, я просто з розпачем вигукнула: “Господи, у мене вже таке відчуття, що я вас народила!” На що цей талановитий інтелектуальний хлопець-інтелектуал — не багатого молодий за мене, — опустивши очі, без тіні усмішки простодушно погодився: “У мене — теж”...

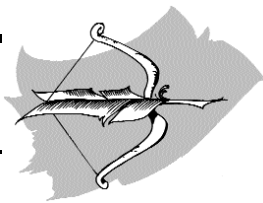
Зрештою, якщо ірпінські семінаристики Осипа Зінкевича (видавництво “Смолоскип”) читають ~~надам’ять мої поезії, які не виходили~~, не видавалися вже дванадцять років, якщо студентами пишуться курсові й дипломні роботи

Світлана ЙОВЕНКО: “Замість бурхливої суєтної імітації своєї елітарної обраності потрібен тяжкий щоденний труд подвижництва, коли бачимо: українська культура, як “Титанік”, іде на дно...”

— вона писала там після довгої внутрішньої “еміграції в себе” свою “Неповторність”, Загребельний виходив з корпусу, мов сновидида невидущий — просто зі сторінок “Роксолани” і рухався між кущами бузку по стежці до ідальки, ніби вузькими гамірними вуличками Стамбула, Григорій Тютюнник, почорнілий у своїй геніальній самоті, плакав над дрібочками сирітської солі, просіюючи крізь сито свій стефаніківський жаль і пекучу любов до людей від землі...

— **Для вас ці імена, які ви назвали, знакові? А ви — для них? Для кого ви — знакове ім’я?**

— У мене завжди, ще з поетичної моєї юності, були віддані, як щасливий оберіг, постійні читачі. З ірпінської сцени читала напам’ять мої поезії музично обдарована жінка, який присвячував лірику Іван Гнатюк, економіст за фахом Ніна Трубенюк; з далекого Новосибірська мене розшукав у лікарні з перекладами моєї збірки “Діалог” полковник медслужби поет Віктор Дзюба; із Львова слала свої щирі молитви моїй Музі прекрасна художниця, зачарована світла душа Ірина Стрільців; підтримував мою

БЕЗ ГІДНОСТІ НАЦІЇ

Поляки співають у своєму гімні: “Ще Польща не загинула, коли ми живемо”. Отже, для всіх Поляків визначення “Польща — це ми і кожен з нас” є цілком конкретним і абсолютним. Росіяни вже у крові мають закладену тезу: “Там, де я, там — Росія” і переходять зі своєї російської на іншу мову тільки у ситуаціях крайньої необхідності. Тому що **без мови — немає нації**.

Кожне об’єднання людей (чи окрема сім’я, чи ціла держава) тримається на любові і взаємному шануванні. Кожна країна існує виключно за рахунок любові громадян до своєї Вітчизни. Гарантом такої любові виступає НАЦІЯ, об’єднана єдиною мовою і готовністю кожного її члена **віддати життя за свою Батьківщину**. Саме в цьому виявляється почуття НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ, яке є потужнішим за будь-яку зброю.

Великий Поляк Збігнев Бжезінський, розповідаючи мені про велику польсько-українську дружбу двох народів у своєму перемишльському дитинстві, не забув підкреслити тісний зв’язок між його патріотичним обов’язком, як громадянина США в Європі, і патріотичним обов’язком сина Польщі в Америці. І тому присвоєння докторові З. Бжезінського звання Почесного громадянина Львова було цілком логічним.

Великий Поляк папа Іван Павло II ще задовго перед візитом в Україну ревно молився за нас, звертаючись до Бога: “Нехай зійде Дух Твій і оновить цю землю!” Всі великі спираються на національну гідність.

Впродовж десяти років увесь цивілізований світ не тільки молиться за нас, а й намагається повернути Україну на шлях демократичного національного розвитку, цілком слушно вважаючи стабільність і міцність України найкращою гарантією стабільності не тільки в Європі, а й в цілому світі. Відоме гасло С. Петлюри—Ю. Пілсудського: “Без незалежної України не може бути незалежної Польщі” набуває в наші дні нової актуальності і вимагає конкретного наповнення (“Ми вже в НАТО, а що ви на то?”).

А що ж ми? Де наше усвідомлення НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ? А нас неначе й немає. Замість нас є “наше” керівництво, яке, спираючись на нашу байдужість і мовчазне очікування нами манти небесної, впродовж десяти років топчеться на роздоріжжі, а конкретніше: загараючи з усіма потроху, надає перевагу інтересам Росії в Україні, поволі і невпинно посуваючись у бік Кремля.

Впродовж десяти років ми не спромоглися створити (вибороти, вимогти) таких умов, за яких можна чесно обрати президента, котрий би мав високе почуття національної гідності. Хоча звідки може взятися усвідомлення національної гідності у нього, якщо цього усвідомлення немає в нас самих?

ВАРШАВА — КИЇВ: ПОРІВНЯННЯ

Поляки, які давно довели своє усвідомлення національної гідності, зробили висновок щодо Росії, а отже чітко й однозначно обрали західну модель цивілізованого розвитку і національної безпеки. Всту-

пивши до НАТО, створивши мобільне сучасне військо, поступово входячи до ЄС, а отже переводячи організацію життя держави і всього народу на вищий рівень, Поляки постали перед питанням: чи варто надалі тримати відкритий кордон з нерішучими, невизначеними і непередбачуваними Українцями, чи, може, краще поставити “залізну” завісу по Бугу і дати собі святий спокій?

Політика Польщі щодо України є надзвичайно прозорою і незмінною. Першою (і з неприхованою радістю!) визнавши незалежність України, Польща ось уже впро-

впровадження засад вільної економіки, що потім отримало назву “план Бальцеровича” або “шокова терапія”.

Від 1 серпня 1989 року на вільні ринкові умови було переведено польське сільське господарство, харчову промисловість і торгівлю. Ще через півроку на ринкові умови переводиться промисловість, вводиться вільна конвертація злого, запроваджується індексація зарплат за темпами інфляції. 1991 року розпочато приватизацію, яка у більшості випадків відбувалася як реструктуризація, з поділом на малі і середні підприємства і залу-

паючих — справа рук самих потоплюючих”, слідом за чим різко збільшилися терміни затримки виплати зарплати, народ кинувся розпродувати все, що можна, страйки стали нормою і на них щораз менше звертали увагу, на вулицях суттєво побільшало жебраків, хворих, безпритульних дітей.

Водночас, біля державного корита завершувалося розміщення досвідчених “відповідальних товаришів” поряд із їх новими колегами — ейфористично-радісними борцями за незалежність, які не хотіли мислити **технологічними схемами перетворення почуття нації-**

Українця відставала від зарплати Поляка в 19,2 рази. Тобто наше реальне відставання за рівнем життя (як відношення індексу зарплат до індексу цін) становило $19,2 : 1,9 = 10$ разів!

Саме тоді, за підтримки українського керівництва, розпочався активний процес розпродажу Чорноморського морського пароплавства (справа компанії “Бласко”), ширілося масове і не дуже контрольоване вивезення з України товарів, сировини (зокрема, кольорових металів), переведення валюти на рахунки приватних осіб у зарубіжних банках, блокування українського

сільськогосподарського виробництва (мало не весь урожай використовувалася на оплату паливо-мастильних матеріалів, а отже, скорочувалися площі посіву та обробітку), стагнація цілих галузей економіки: авіабудування, приладо- та машинобудування стала нормою.

Набирала темпів ваучеризація, як перший етап приватизації, яка остаточно мала ізолювати народ від народного майна. Цей процес завершився створенням акціонерних товариств, які потім масово (і організовано!) почали банкрутувати, даючи їх майбутнім приватним власникам від посткомуністичної номенклатури можливість скупили ці підприємства за безцінь.

Замість того, щоб нову національну валюту — гривню —

ввести в обіг через вітчизняні підприємства-виробники, її було запроваджено простим обміном на купонокарбованці, без жодного зв’язку з об’єктивними інтересами вітчизняної промисловості і сільського господарства на товарному, валютному і кредитному ринках.

Тому подальший широкий розвиток будівництва шикарних приватних котеджів для чиновників різного рангу, посадові оклади яких ледве забезпечували офіційний прожитковий мінімум, був логічним продовженням курсу економічних реформ, проголошених керівництвом України. Відбувалося все це на очах десятків мільйонів громадян України, але, судячи з усього, ніяких адекватних реакцій не викликало.

Українець все більше втрачав віру, озлоблювався, не бачив перспективи, бо багато хто вважав і, на жаль, вважає досі, що “треба спочатку нагодувати народ, а потім вже піклуватися про українську мову”. Відсутність необхідного рівня національної свідомості народу стала очевидною, хоча б тому, що аксіома — “Без мови — немає нації” — залишилася для значної частини населення України просто незрозумілою. Отже, визріли всі необхідні умови для переходу до наступного етапу ліквідації незалежності — етапу кучмономії.

Саме тоді панівна верхівка у Москві й ідеологічно підпорядковане їй малоросійське антипатріотичне чиновництво в Києві зрозуміло, що в Україні немає НАЦІЇ, а отже нема кому відстоювати національні інтереси, а тим більше не варто боятися організованих демократично-визвольних акцій народу на національному рівні.

Далі буде

Євген ҐОЛИБАРД

РОЗВИТОК «НЕЗАЛЕЖНОСТІ»

“Пам’ятайте: Україна — не поза нами, а в нас самих” (П. Скоропадський). Так, Україна — це не звичайна собі частина земного простору, це — ми з вами. Точніше: або ми — це Україна, або України просто немає. Що ж ми з вами зробили для України — тобто для нас самих — протягом цих десяти років у порівнянні з нашими сусідами?

довж десяти років послідовно виступає з позиції захисту інтересів України в усіх міжнародних організаціях.

З ініціативи Польщі було створено ряд активних організаційних структур, в тому числі таких, як “Польсько-американсько-українська ініціатива”, покладено початок партнерській співпраці обох народів у реалізації чотирьох важливих проектів: спільний польсько-український університет, транспортний коридор Одеса — Гданьськ, спільний українсько-польський батальйон, українсько-польське радіо у Львові.

Президенти України і Польщі не менше кількох разів на рік зустрічаються для обговорення спільних інтересів обох країн, майже постійно відбуваються різноманітні українсько-польські конференції, зустрічі, симпозиуми науковців, діячів культури, освіти, владних структур, промисловців і підприємців. І все це, головним чином, з ініціативи саме польської сторони, а нерідко — за її фінансової підтримки. Протоколів підписано багато, натомість мало реальної активності з українського боку. В результаті: всі ці ініціативи реалізуються так, як мокре горить...

Як же так сталося, що Польща, яка має майже в півтора рази меншу територію, значно менший обсяг природних ресурсів, бідніші землі і гірший клімат, значно випередила Україну в економічному, політичному і соціальному розвитку, причому настільки, що її державний бюджет вдвічі перевищує бюджет України? Чому і як це сталося, тим більше, що обидві країни рушали в напрямку розвитку незалежності водночас, у 1989 році, коли стартові умови для України були набагато кращими, ніж для Польщі?

Першою умовою активнішого руху Польщі в цивілізованому напрямку було рішуче засудження облудної комуністичної ідеї і сміливе

ченням приватного інтересу всіх громадян та відповідних коштів.

Під кінець 1992 року в Сеймі сформувався потужний блок правих партій і проект бюджету вперше за багато років було представлено у встановлений термін. Тоді ж було вперше відмічено кількісний стабільності валютного курсу злого. **Поляки реалізували власне почуття національної гідності на практиці.**

КІНЕЦЬ ЕЙФОРІЇ

А що тоді відбувалося в Україні? Раптом, на рівному місці, Кримській області надається статус Республіки (!). Українські вчені-економісти засуджують “шокову терапію”, поступово набирає темпів інфляція (науково оголошена через В. Ланового), в московському (!) Центробанку нагромадилися сотні мільярдів платіжними документами по розрахунках з українськими підприємствами, політичні партії продовжують змагатися у висуванні політичних заяв і декларацій, підприємства стрімко втрачають обсяги виробництва, на порядку денному постає питання “розриву зв’язків” з Росією, а на авансцену чергових кремлівських махінацій почала виходити тема перекриття нафтового крана. Москва явно панує над ситуацією (якщо не сказати: керує).

Тим часом, практичну економіку в Україні було пущено на самоплив, у той час як чиновництво почало активно створювати корупційні структури і розпродувати ресурси, майно і можливості України в особистих інтересах. На вулицях столиці різко зростала кількість мерседесів пропорційно темпам інфляції, а народ слухав полум’яні виступи депутатів Верховної Ради і... чекав змін на краще.

Питання соціального захисту населення було недвозначно оприлюднено керівними мужами згідно із відомим “справа спасіння пото-

нальної гідності у нову систему організації життя народу.

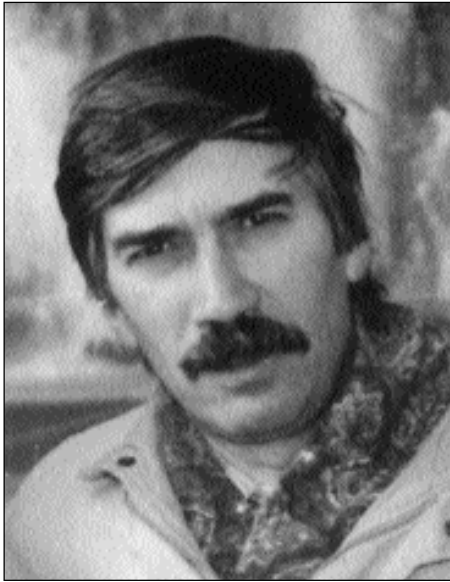
Український народ поступово віддавав себе на відкуп керівному апаратові, який залишився ідеологічно і організаційно незмінним з совєцьких часів, а отже, зберіг московсько-імперську орієнтацію. На одному з тогочасних засідань ВР було наведено приклад спекулятивного визискування України в інтересах владників: бартерний обмін цистерни української олії на цистерну нафтопродуктів. Почуттям національної гідності тут і не пахло.

Тому вже станом на 15 січня 1993 року Польща випереджала Україну за купівельною спроможністю громадян, в середньому, у 1,9 рази; в тому числі по товарних позиціях: масло вершкове — 1,92; ковбаси — 2,8; фрукти — 8,5; картопля — 4,7; взуття — 6,2; бензин — 3,8; шкіряні куртки — 9,3. Тобто Поляк на свою зарплату, на своєму ринку міг купити товарів удвічі (а курток — у 9 разів) більше, ніж Українець на своєму за свою зарплату. Пам’ятаєте, що саме тоді бізнес-туристи масово везли товари з Польщі і значна частина українського народу одягнулася у польські куртки.

У КАЛАМУТНІЙ ВОДІ

Влада успішно блокувала вітчизняне виробництво, відкриваючи двері імпортом товарам, водночас друкуючи величезну кількість паперових грошей, які надходили в обіг через зарплату держчиновників і банки, котрі спішно і масово виростали на темпах інфляції, яка переходила у гіперстадію.

Збереження державної монополії на свободу економічного вибору в Україні (тоді як польське підприємництво вільно і стрімко розвивалося) призвело до того, що вже на початку 1993 року, при середньому відставанні рівня цін на товари в Україні від цін в Польщі в 1,9 разів, середня зарплата

СЛОВО ПРО АВТОРА

Я, шановний друже-читачу, скажу одразу: **Анатолій Качан** — це мій улюблений дитячий поет. Бо в його віршах я бачу — саме бачу! — і відчуваю — саме відчуваю! — живий, ди-хаючий талант. А ще, як у щасливо обдарованого поета, в нього, насамперед, присутня свіжість письма і, головне, легкість слова, бо лише таке слово спроможне перелетіти час. Мій **Анатолій Качан** — це не той віршувальник, що пише-мордує слова, мучить себе і їх щодня і щоночі, а той, хто є надзвичайною рідкістю серед нас, той, хто з нічого творить те, що ми називаємо окрасою свого життя — поезією.

Я люблю поезію **Анатолія Качана**, бо в ній — насолода для душі, тихе свято душі, частинка її безсмертя.

Микола Вінграновський

СОНЯШНИКИ

Уже важка, як олово,
Роса за перелазами,
А в соняшників голови
Тканиною зав'язані.

Тканиною барвистою
І маминою хусткою, —
Щоб горобці-пройдисвіти
Насіння не полускали.

Стоять вони і граються
У піжмурки, як діти:
На вітрі колихаються
І листям ловлять літо.

Вже переїхало з полів
Зерно у затишні комори
І відчинились для птахів
Ворота вирію над морем.

Стоять останні теплі дні,
По селах справили обжинки,
І літо в нашої стороні
Тримає тільки павутинка.

КРИЛАТА ШКОЛА

На світанку вулицю міста,
Де шумлять про осінь явори,
З рюкзаками, як парашутисти,
Поспішають діти-школярі.

Наша рідна школа біля гаю
Схожа на літак-аероплан.
Цей літак щоранку вирушає
У далеку подорож до знань.

Опадає з кленів перше листя
На кущі калин і мій рюкзак.
Осінь у червоному намисті
Проводжає літо на літак.

ЩЕ МОРЕ ТЕПЛЕ

Ще море тепле, ще сади
Не одягали шат червоних,
А вже ранкові поїзди

Анатолій КАЧАН

. | (ТИ З ОСІНІ ОГО

Привозять іній на вагонах.
У привокзальних квітниках
Жар чорнобривців дотліває
І серпень з айстрами в руках
Красуню осінь зустрічає.

До лісу по стежині
Над річкою Ірпінь
Легка, немов хмарина,
Іде за мною тінь.

Вона іде збирати
Гриби, горіхи, хмиз,
Бо скоро вже до хати
Постукає а м *(вмгс)*

ГРИБНА ОСІНЬ

1

Грибники зайшли у гай,
А в гаю — гай-гай, гай-гай,
А в гаю — гриби, гриби,
Хоч граблями їх греби,
Хоч косою їх коси —
По росі чи без роси.

2

Білка в лісі стриб та стриб
І знайшла великий гриб.
А додому принесла —
Гриб не влезить до дупла.
Довелося білочці
Гриб сушити на гілочці.

3

До дупла, немов до діжки,
Носить білка сиріжки.
Підберезники знайшла
І сховала до дупла.

Любить білка-лісовичка
І опеньки, і лисички,
А ще більше — маслюки
І гриби-боровики.

Та немов змію-мідянку,
Обминає білка в лісі
Мухомори і поганки —
Їх у лісі достобіса.

Знає білка-лісовичка,
Знають сойка і синичка:
Як в гадюки у зубах,
Повно яду в цих грибах.

А сорока на світанку
Торохтить безперестанку
Грибникам і дітям білки
Ось таку страшну страшилку:
“Не збирайте ці гриби,
Бо потрапите в гроби!”

4

Я знайшов у лісі ГРИБ,
А приніс додому ...РИБ.
Мабуть, десь поміж кущів
Букву “Г” я загубив.

НІСЕНІТНИЦЯ

Наловила баба хмар,
Ще й одну мигичку,
Потягла їх на базар
Через тиху річку.

А назустріч бережком
Гнав чабан отару,
І змішалися гуртом
Вівці, кози, хмари.

Баба тягне до села
Хмару й хмаренятко,
А із хмари — ну й дива! —
Мекає ягнятко.

Баба гонить батіжком
На базар мигичку,
А з мигички за мостом

Бекає ягничка.

Дзвонить дзвоником чабан:
“Де моя отара?..”
А розгніваний баран
Б'є рогами хмару.

ВЕЧІР У СТЕПУ

Безкінечник

У ворота наш баран
Гупав, наче в барабан.
Гупав, дзвоником дзвонив:
“Пане господарю,
Я овечок вам привів,
Відчиніть кошару!”

Вже у полі гасне день,
Ходить сон-дрімота.
Дзень-дзелень!
Дзень-дзелень!
Відчиніть ворота!”

А слідом за бараном
Мекає ягнятко:
“А тепер усі гуртом
Почнемо спочатку:
У ворота наш баран
Гупав, наче в барабан...”

І так далі.

КВІТИ СТЕПУ

Де варили бринзу чабани,
Де стогнала поночі сова,
Зацвіли катран і полини,
А в гаю — мохната сон-трава.

Де іржали коні, — квітне мак,
Де вони любилися, — покрівець,
Де копитом били, — копитняк,
Де лошата гралися, — воронець.

А над водопоєм навкруги,
Де я пас корів, ганяв м'яча,
Журяться петрові батогои,
Коров'як горить, немов свіча.

Коров'як горить, немов свіча,
По весні, по літу, що мина,
По роках, по днях і по ночах,
До яких доріг уже нема.

ДОЩОВА ОСІНЬ

Водить осінь хороводи
Із туманів і дощів.
На прогулянку виходять
Парасолі і плащі.

Там розмову парасолі
Із плащами завели:
“Ах, як довго у неволі,
У темниці ми були.

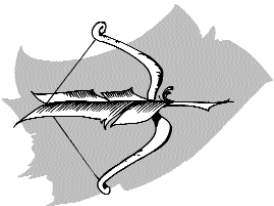
Та вернулися тумани,
Задощило в небесах, —
І ми знову у пошані,
Знов нас носять на руках”.

І прийшли тоді до згоди
Парасолі і плащі,
Що найбільша насолода —
Це коли ідуть дощі.

Гостює осінь у селі,
Тополі зажурились:
Кружляють в небі журавлі,
Мабуть, з дороги збились.

Я із Тризором побіжу
В поля на допомогу
І вожакові покажу
До вирію дорогу.

Летять птахи за небокрай,
Осиротів наш рідний край.
Аби розвіяти досаду,
Пішов з Тризором я до саду.
Осінім садом я блукав
І я блукав в траві збирав.

ІМ'Я ЄГИПЕТСЬКЕ

Років кілька тому мій колега-письменник спитав мене, чи немає в мене малюнків на біблійні теми. Я відповів йому, що ніколи не звертався до біблійної тематики. Але згодом таки пригадав, що все-таки щось малював... А от було це дуже давно — у 1954 році. Малював я тоді водяного млина аж на Нагірянці. Я малював його з правого берега річка: тому тільки мигцем бачив місцевого мірошника. Молодого, жвавого чоловіка у виляналих, припорошених борошном галіфе та ще й босого. Кілька разів із-за рогу млина визирали мукомольці, але перебрести холодного річка не хотіли. Здалеку було видно, що їм дуже кортить зазирнути до мого альбому. Наступного дня я малював у бондарні над самісіньким гур-

Але саме це й дало мені відчуття, що я тут зайвий. І я тихо-тихо вийшов. На рівень нижче Миколаївської церкви, під горою стояла велика божниця. Я часом заходив до цієї білої будови. Там ніякого начиння не було. Тільки високо вгорі над білими стовпами, майже під самісінькою стелею, пам'ятаю дві дошки скрижалей із гебрійським письмом, всевидюче око та орла. Орла намальовано розмашистими мазками. Чомусь запам'ятались два кольори: чорний — літери, синій (чому саме синій?) — все інше. На хіднику о. Ярослав удяг капелюха і перебрав у правцю чорний портфель.

Коли вже вузька крута вуличка втиснулася серед живих будинків, о. Ярослав сказав тихо, але добре

намалювати мені образок? Я образок освячу і поставлю в капличці. А ваша праця буде винагороджена... Інакше мені не випадає робити казанне...

Від несподіванки мені дух перебило: "Малювати щось для церкви?"... Це ж крамола!

— Та я ніколи нічого такого не малював... Це треба по-особливо-му малювати...

— А ви, Юрію, не переймайтеся! Нічого вам вигадувати не треба. У мене є старовинна книга і в ній образок святого Онуфрія...

Отець Ярослав розкрив коричневі шкіряні палітурки товстенької книги. Перебрав цупкі жовтуваті листи, закапані воском, і ніяк не міг знайти потрібну ілюстрацію. Певно, що і він себе почував ніяково. Тільки от по цьому його хвилюванню я відчув, що це не проста забаганка. А є в тім малюнку велика і серйозна потреба. І це відчуття гострої потреби в допомозі трохи заспокоїло мене.

І я впевнено і швидко перемалював на більший аркуш пустельника і печерника Онуфрія. Цей чернець у давні часи полишив усе й пішов у пустелю. Жив у печері, живився акридами та мав таку довгу бороду і волосся, що вони не гірше власнянці закривали все його тіло.

Коли я віддав копію зі старовинної гравюри о. Ярославу, знов до мене повернувся неспокій... Та як усі рано-вранці наладналися йти в те село до печерної каплички, то і я пішов.

Поле скінчилось і під ним відкриваються здоровенні западини між зеленими грудками, наче велетенська чаша якогось подлужаного неймовірного стадіону. На зелених схилах того грандіозного стадіону одна над одною стоять юрби людей. Чорні і сірі чоловіки. Чорні, у білих квітчастих хустинах жінки. Навпроти — на схилі — тераса з темним отвором до печерної каплички.

Я не знаю, скільки там було людей. Мені і на думку не спадало рахувати їх. Я просто разом з усіма слухав слова проповіді. І що сприймав, а що пропустив, що зрозумів, а що не второпав. Але і сьогодні можу сказати — ті півгодини, коли звучала проповідь, окрім голосу отця Ярослава я нічого іншого не чув...

Ми поверталися додому. О. Ярослав бадьоро крокував під пекучим сонцем, весь час знімаючи свого світлого капелюха і обтираючи хусточкою чоло і міцну, м'язисту шию. Хоч було видно по ньому, що він був стомленим, все одно радісно посміхався до мене.

— Так добре вийшло, що ви, Юрію, намалювали образок. І людям дяка, що прийшли і слухали.

— І чути було скрізь добре... — додаю від себе.

О. Ярослав вдоволено посміхається.

— В Академії нас добре вчили риториці... Ой які були викладачі!.. Сам Свенцицький читав у нас лекції з мистецтва...

Наступного дня я сидів під пекучим сонцем край дороги і малював зарості будяків. Коли наче щось мене штовхнуло в спину. Озираюсь і бачу — по дорозі до мене поспішає о. Ярослав. Так поспішає, що навіть не помітив каменюку і перечепився. Коли порівнявся зі мною, то, щоб випередити моє запитання про те, що сталося, поквалливо і хрипко кинув, наче його ніякої риторики і не вчили.

— Викликали до райкому...

— Чого вони вас викликали?

О. Ярослав помовчав, але видно було, що він зрадів, що я його сам спитав про виклик.

— Мені закидають, що я закликав людей не купувати горілку. Що вчора сільські склепи не продали жодної пляшки. І я таким чином завдав збитків совєцькій торгівлі.

Інших питань я не задавав. А о. Ярослав запропонував мені повечеряти разом. І коли ми вечеряли молодю вареною картоплею і дрібною смаженою червінкою, за куцями біля дому почулася вересклива лайка. І зразу ж у бічні вікна полетіли каменюки. На наше щастя ті, хто кидав каміння, в темряві не помітили, що вікна прихилени ставнями. Каміння погупало, погупало об дошки та й перестало. Згодом і лайка припинилася...

А наступного дня, коли о. Ярослав мав йти до Миколаївської хрестити дитину, до його оселі завітав цілий загін партійців. Були там "люди" і з райкому, і з міськомуч, і з райвиконкому, і чомусь навіть із райвно.

Я їх усіх, цю череду дамочок в "жикетах" з підкладними плечиками і чоловіків у френчах, чоботах і галіфе (партійна провінція влітку 1954 року ще перебувала в сталінській шкаралупі) добре роздивився. Як вони, мов собача тічка, потрохали до священницької оселі.

Це вони в такій кількості набігли, щоб "ксьондз" (так чомусь усі казали, і віруючі і "активні атеїсти")

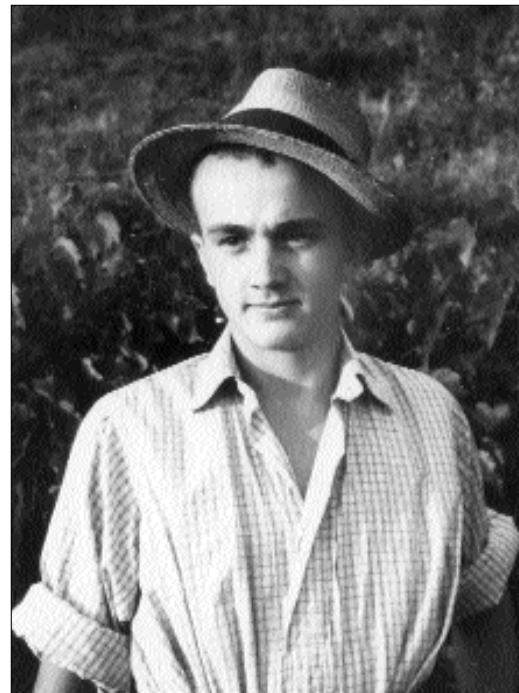
не рипався і зразу підписався на позику. "Да на полную катушку", як казав той заблатиканий персонаж Юлька, один з тих, хто кидав каміння у вікна "ксьондзу". Справді був "совєтський" персонаж — зачіска під бокс, засмагла кругла пика з рудим ластовинням і облупленим кирпатим носом. Для повного іміджу — тільки, ремінь нижче пупа з набірною пряжкою і... саморобний фіняк у кишені. А от чи була в нього "золота фікса", хоч убийте, не пам'ятаю!..

Через тринадцять років я повернувся на стрімку води Стрипи. Повернувся "по сльози", як сказав мені мій московський наставник Арсеній Тарковський, коли я його спитав, чого він не поїде тепер, коли це вже безпечно, на свою українську батьківщину... Він мені відповів: "Чого мені туди їхати? По сльози?"

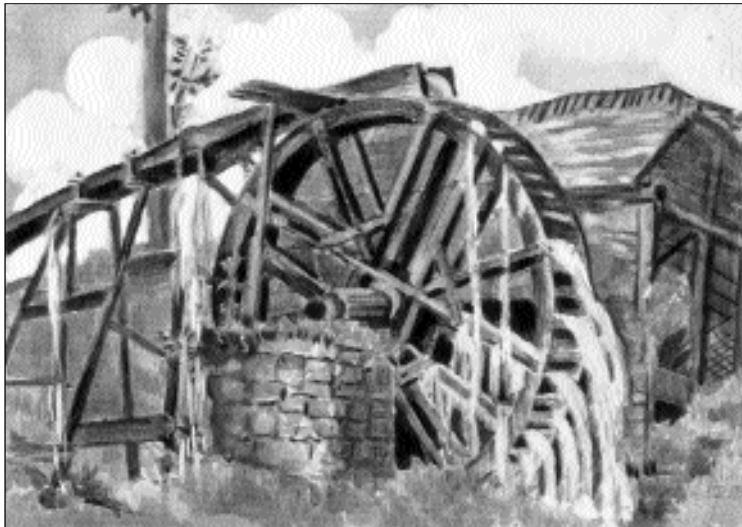
Дивний, сумний збіг обставин, — з постарілим о. Ярославом, коли я пішов до нього в гості, здибався саме там, де я малював колись будяки. Попереду мене хиткою ходою йшов зсутулений о. Ярослав. Той самий костом у смужку і пузатий, третій-потертий портфель.

Привіталися, як годиться. Далі ми потихеньку чапали до його оселі і згадували, як бадьоро ходили до печерної каплички.

— Тут, Юрію, скрізь багато печер. Вас уже тут давно не було... Може, років п'ять тому... А, може, роком раніше?... Замельдували до міліції: бо ніби хтось із партизанки ховається в одній печері... Вислідити міліція, а схопити не змогли. Він

Юрій Логвин в юні роки

котливим водоспадом. І спитав у носатого, довговидого і варгастого лемка-дереселенця про порожні коробки колись, певно, кріпких будинків.

— То все вуйна.

— Яка війна? Там на стінах немає ніяких слідів від куль чи осколків. І нічого обгорілого немає.

— Ото бо й воно! Ми тут одні у війну не були. А люди казали, що німець зайняв усіх жидів і поклав отамо — на горі, на їхньому цвинтарі.

...На той цвинтар я ще не залазив: туди таки треба було залазити по урвистих схилах окремішнього гострого мису між звивами стрімкої Стрипи. Але не один раз поглядав на той незвичний цвинтар... Мертвий цвинтар. Ніхто до могил не ходить. Немає тут більше місцевих євреїв. Є кілька зальотних. Але цвинтар обминають... Поспішаю вниз порожньою горбатю вуличкою. І гуляння моїх важких черевиків, ніби молотом, б'є луною межі порожніми коробками покинутих будівель...

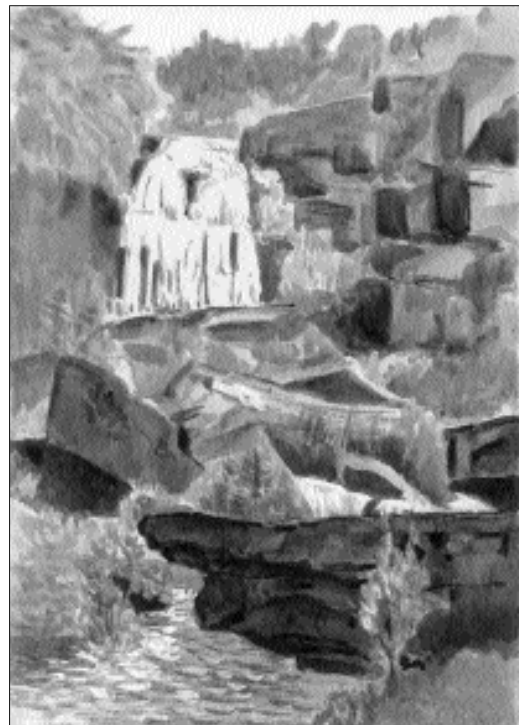
Товстостінна Миколаївська церква примостилася на самому краєчку урвища над потічком. Щоб те урвище не обвалилось, його покріпили грубою кам'яною стіною. Двері до церкви відчинені. В темній глибині золотаво мерехтять кілька свічечок і чується молитва: чи то виказування, чи то виспівування. У церкві, крім отця Ярослава, ще троє людей. Двоє — чоловік і жінка — стоять лицем до о. Ярослава й уважно його слухають. Остеронь стоїть дівчинка років десяти-дванадцяти. І чоловік, і жінка, що слухають молитву, таки певно, що читану для них, одягнені охайно, але у щось сіре і дешеве.

Отець Ярослав читає зосереджено і дуже проникливо. За його спиною від коливання вогників наче оживають царські врата, наче починає колитися золота лоза із важкими золотими гронами і пишним золотим листям. Отець Ярослав і не покосив оком у мій бік.

у глибині сховався. Кричали, кричали йому, щоб він виходив. Але він не вийшов... Тоді місцеві показали, де є ходи в печеру. Міліціанти поклали вогкої соломки, чимось облили і підпалили. Пішов дуже густий дим і весь у печеру... Коли вони знайшли його, то він уже був мертвий. При нім був кріс і п'ять набоїв, алюмінієва манірка і бритва. Його витягли нагору і поклали посеред села, щоб люди його впізнали... Але ніхто його не признав... Ну, потім тим районним міліціантам була велика наїмка з області...

Точної дати смерті о. Ярослава я не знаю. Тільки абсолютно певні люди мені розповідали, що коли ховали о. Ярослава, зібралися дуже багато людей. І щоб не було такої "демонстрації", місцева влада поставила трактор на мосту через

Стрипу. Ніби цей трактор "зіпсувався". Тому на цвинтар, на правий берег вгору, проводжаючи добиралися хто як міг.

Юрій ЛОГВИН

P. S. Скільки не шукав у книзі "Культура древнього Єгипту" (а до неї я часто зазираю), так і не знайшов ствердження того, що Онуфрій — ім'я єгипетське. Але точно знаю, що з єгипетської пресивої давнини до наших часів дійшло четверко слів: Онуфрій, Пахомій, оазис, натр... Кажуть також, що ім'я Су-санна єгипетське, а не юдейське. Але це питання суперечливе.

Малюнки автора

ІНДІЯ І ЗАГАДКОВІ ПЕЧЕНІГИ

ПЕЧЕНІЗЬКІ ФОРТЕЦІ НА ДНІСТРІ

Візантійський імператор та історик Костянтин Багрянородний (X ст.) у творі "Про управління імперією" чимало місця приділяє половцям і печенігам, яких називає *пачинакити*. Він, зокрема, пише:

"Необхідно знати, що по цей бік Дністра, у краю, зверненому до Булгарії, біля переправ через цю ріку, стоять порожні фортеці: першу фортецю пачинакитами названо *Аспрон*, оскільки її каміння видається зовсім білим; другу фортецю — *Тунгата*, третю — *Крагнаката*, четверту — *Салмаката*, п'яту — *Сакаката*, шосту — *Гіеуката*" (КБ, 298).

Інформація вкрай важлива, бо подає печенізькі назви фортець на Дністрі, тобто й слова печенізької мови. З чого висновок, що печеніги жили на Дністрі й мали тут свої фортеці. Втім, це підтверджують і сучасні українські назви.

У басейні Дністра є потік *Печенія* (біля Теребовлі на Тернопільщині), селище *Печеніжин* — у Коломийському районі на Івано-Франківщині, в передгір'ї Карпат, при злитті річок *Лючка* й *Печеніга* (басейн Дунаю). Село *Печенюви* є в Новгород-Сіверському районі на Чернігівщині. Селище *Печеніги* є на Сіверському Дінці в Чугуївському районі на Харківщині. Вважається, що його засну-

зінські — *пачаніг*, причому в грузинів є імена *Бічінга* й прізвище *Бічінгаурі*. Осетинський епос знає ім'я *Бедзенаг* (ОЗ, 34—38).

Таким чином, пов'язані з печенігами назви тягнуться від Румунії та Словаччини на західі й до Індії на сході. Що засвідчує поширеність печенігів у просторі й часі, їх помітну роль у світовій історії. З'ясувати, хто такі печеніги тим важливіше, що з ними тісно переплелася історія України. Дослідники відносять печенігів до тюркомовних племен, проте факти заперечують таке твердження.

РАДЖПУТСЬКА ФОРТЕЦЯ КОТА

Неважко помітити, що в п'яти з шістьох назв фортець, поданих візантійським автором, повторюється слово *ката*. Воно, очевидно, й означає "фортеця". Але в яких мовах *ката* має таке значення? Бо тюркські мови його не знають. Чи є ще десь назви з цим елементом?

Так, є. Але далеко від України, на північному заході Індії, в Раджастані, "Країні царів". Тут є місто *Кота*, назва якого означає "фортеця". Це те саме *ката*, що й у назвах печенізьких фортець на Дністрі. Нині *Кота* — одне зі значних міст штату Раджастан, на правому березі ріки Чамбал, у ньому й досі височать величні фортечні мурів й князівські палаци. А колись це була столиця князівства *Кота*, що його могольський імператор Джахангір (1569—1627), син знаменитого Акбара, вкотре в 1624 року з князівства Бунді для відданого йому раджпутського князя. Це князівство дало світові зразки мініатюрного живопису, якому властиві вишуканість і довершеність, любов до мисливських сцен та гірських краєвидів.

У санскриті *kota* — "укріплення", "форт", "фортеця", *kuta* — "дім", "фортеця", "форт", "гора", *kutiya* — "хижка", "хатка", *kuti* — "хижка пустельника". *Kotpal* — "командант фортеці", сучасне *kotval* — "начальник поліції", "поліційний інспектор", "староста" (СРС, 174). *Kotar* — ліс довкола фортеці. "Махабхарата" пише, що коли Крішна викрав собі у дружини Рукміні, доньку царя Бішмаки (укр. прізвище *Бушмака*), то її брат, лютий ворог Крішни, поклявся або повернути сестру, або ніколи не повернутися додому. Відбити сестру йому не вдалося, тож він збудував собі нову столицю й назвав *Бгоджаката* — "фортеця (племені) бгоджів".

В Індії й Пакистані (утворився 1947 року) чимало назв із *-кот*. У Пакистані це *Сіалкот*, давня *Сакала* — столиця греко-індійського царства, а зараз — окружний центр в області *Лахор*, провінція Пенджаб (у Криму античні автори знають місто *Лагура*); *Даркот* — перевал на гірському хребті Хіндурадх (на півночі країни); *Кот-Діджі* — поселення, що дало назву археологічній культурі, сучасній трипільській. В Індії, надто в Пенджабі й Раджастані, це *Патханкот*, *Шоркот*, *Аккалькот*, *Нагаркот* тощо. Причому *Нагаркот*, досл. "Місто-фортеця", міститься в окрузі Кангра, зараз у гірському штаті Хімачал Прадеш (Західні Гімалаї). А Костянтин Багрян-

Раджпутська фортеця Джоргпур

родний подає другу назву печенігів — *кангар*.

В Індії є чоловіче ім'я *Котта* — "фортеця", "Опора", "Твердиня" й жіноче *Коттешварі* — "Владичиця фортеці", що ним первісно означалася Дурга, дружина бога Шіви. Санскр. *durga*, досл. "непрístupна", "неподоланна", також означає "фортеця". Ім'я *Дургадєві* — "Дурга-богиня", у грецькій передачі *Tigatao*, засвідчене на терені України ще в IV ст. до н.е. Тут його мала меотянка, дружина сіндського царя Гекатея (див.: "Слово Просвіти", № 11, 1999 р.). А сінди й меоти — індоарійські племена, вони входили до Боспорського царства, що існувало на півдні України ціле тисячоліття, починаючи з VI ст. до н.е.

РАДЖАСТХАН І УКРАЇНА: ТОПОНІМНІ ПАРАЛЕЛІ

На Київщині є *Тараща*, а в Раджастані є раджпутська фортеця *Тарагарх* — "Зірка-фортеця" (санскр. *garh* — "фортеця", а *Тара* — поширене жіноче й чоловіче ім'я). Термін *раджпут* походить від санскр. *rāja-putra* — "царський син", а на Київщині є с. *Путрівка* (Васильківський р-н). Село *Одайпіль* біля Таращі теж має в Раджастані двійника — *Удайпур* (інд. *pur*, як і укр. *піль* у назвах, означає "місто", первісно — "фортеця"). В Індії є *Удай-гірі* — "Удай-гора", а в Україні — *Удай-ріка*. У родині раджпутського правителя Удай Сінха народився *Шакта*, другий з 24 братів, родоначальник знатного раджпутського роду *Шактаватів*. Ім'я *Шакта* у формі *Сакта* засвідчене в Україні, в боспорському написі III ст. із Сіндики на Таманському півострові, історичної Кімерії (пригадаймо, що, за Геродотом, і могили кімерійських царів були на Дністрі). А вавилонський документ V ст. до н.е. одним із свідків при грошовій угоді називає кімерійця *Сакіта*. В основі цього імені — санскритське *shak* (хінді *sak*) — "могти", "бути сильним/могутнім". Воно ж і в санскр. *шака* й іран. *сака* — "скіфи", досл. "могутні". Тож назва раджпутського роду — *Шактавати* українською передається як *Саковичі* або, якщо дослівно, — *Могутовичі*. У "Слові о полку Ігоревім" згадуються *могути*, що може бути слов'янським відповідником індоіранському *шаки/саки*.

Отож санскр. *shak* (хінді *sak*) безпосередньо стосується однієї з печенізьких фортець на Дністрі — *Сакаката*. Її назва означає — "Сильна/Могутня фортеця". Санскр. *kata* має низку синонімів — *vaga*, *garh*, *pur*, *nagar*, *durga*, *stha*, більшість яких відбита і в українських назвах (*Миропіль*, *Миргород*, *Унгвар-Ужгород*, *Тараща*, *Гоща*) і які можуть взаємозамінюватись. Якщо в *Сакаката* замість *ката* підставити *вара*, то матимемо *Сакавара*. Звідки й *Саквара*, *Сквара*. А саме *Сквара* — одна з фіксацій назви *Сквира* на Київщині. Сквира, до речі, пов'язана з половецькими князями й певний час навіть називалася *По-*

ловеччина. Тож назва *Сквара/Сквира* й собі означає "Могутня фортеця". Неподалік Сквири є село *Пустоварівка*, в назві якого простежується *вар* — "фортеця".

Тож і на інші подністровські фортеці слід поглянути під раджастанським кутом. Якщо *Сакаката* — "Могутня фортеця", то *Крагнаката*, очевидно, "Фортеця Крішни". Тим більше, що в Раджастані є *Кішангарх* — "Фортеця Кішана" (*Кішан* — різновид імені *Крішна*), а улюбленим героєм котських та кангських мініатюр є саме Крішна. Цікаво, що на Дністрі був *Чорний город*, а назва *Крагнаката* може тлумачитися і як "Фортеця Крішни", а якщо дослівно — "Чорна фортеця", бо *крішна* означає "чорний" (і "красний", тобто "гарний"). Є *Рамгарх* і *Рампур* — "Фортеця Рами" (Крішна й Рама — земні втілення Вішну, а божества *Вишень* й *Кришень* відомі "Влесовій книзі"). Фортецю *Тунгата* можна співвіднести з фортецею *Дунгарпур*, *Салмаката* — з фортецею *Джай-Салмер*, *Гіеуката* — з *Джайпур*, колись теж фортецею і центром князівства, а нині — столицею штату Раджастан.

УКРАЇНСЬКІ РОДИЧІ САНСКРИТСЬКОГО КОТА

Санскр. *kota* (*koti*, *kuti*, *kutiya*), яке має і значення "оселя", "дім", споріднене з укр. *хата*. Санскр. *g/k* в деяких випадках дає на українському ґрунті *х*, що видно з прикладів: хінді *gosayin* — укр. *хазяїн*, санскр. *gorpa* — "воїн", "захисник" — укр. прізвище *Хопта*, санскр. *gudabha* "бики/корови" — укр. *худоба* тощо. Іменник *хата* в українських назвах найчастіше поєднаний із числівником "п'ять": *П'ятихатки* (раніше — *П'ятихатка*) — районний центр на Дніпропетровщині, дві *П'ятихатки* в Криму, П'ятихатка в Миронівському районі на Київщині, де є річка й село *Шандра*. Раджпутські князі мали неодмінну приставку до імені — *Чандра*, тобто "Місяць", а в штаті Хімачал Прадеш, де є округа Кангра, течуть річки *Чандра* й *Сатледж*, давня *Шатадру*, значення якої тотожна українській назві *Стоход*.

Судячи з усього, санскр. *kota* (хінді *kot*) — "фортеця" має свого близького родича хот, відбитого в численних українських назвах: села *Хотів* й *Хотянівка* біля Києва, багаті пам'ятками IV — I тис. до н.е. (доба неоліту й бронзи, скіфський період). А біля Хотянівки виявлено й городище, яке, за переказами, належало літописному місту *Хотин*. Це й *Хотівля*, *Хотенівка*, *Хотинівка*, *Хотівка*, *Хотенич*, *Хотуничі*, *Хотьминівка*, *Хутка* тощо в різних ареалах України. І, звичайно ж, *Хотин* — місто, нині райцентр на Чернівецьчині, назва якого в такому разі тлумачиться як "Фортечин". Тут 1621 року українські й польські війська під проводом гетьмана Сагайдачного здобули блискучу перемогу над турками. За свою історію місто називалося *Хотинь*, *Хутинь*, *Хотень*, *Хотина* й входило спершу до складу Київської Русі, а потім — до Галицького князівства. Показово, що й воно розташоване на високому, правому березі Дністра. І як знати, може, воно являє із тих печенізьких фортець, про які писав у своєму творі візантійський імператор.

Таким чином, дані свідчать, що мова печенігів не тюркська, а індоарійська, що печеніги не тюркомовне, а індоарійське плем'я. І що простежуються їхні очевидні зв'язки з раджпутами й Раджастаном в Індії — це підтверджують і мовні, і українсько-раджастанські топонімічно-гідронімічні сходження.

На території України виявлено одну з форм індоарійської мови, отже, й відповідний етнос. І ареал, де засвідчуються сліди цієї мови, — від Північного Кавказу до Закарпаття. Досі індоарійська мова в її архаїчній формі була відома за текстами, створеними в Індії і на західних підступах до неї. А це — за реліктовими залишками мови індоаріїв на Близькому Сході, в державі Мітанні (II тис. до н.е.). Третій, західний ареал індоарійської мови включає Україну. І печеніги й половці (про них мова в наступній статті), очевидно, з тих індоарійських, так званих сіндо-меотських племен, що їх античні автори засвідчують писемно на теренах України з I тис. до н.е. Вони входили до Боспорського царства, ранньодержавного утворення на півдні України зі столицею в Пантикапеї (нинішня Керч), яке проіснувало ціле тисячоліття (VI ст. до н.е. — IV ст. н.е.) і справило величезний і різноманітний вплив на доколишні племена й ареали. Саме його наступницею стала Київська Русь.

КБ — Костянтин Багрянородний. Об управлениі імперією // Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху средневековья. — М., 1982.

ОЗ — Гусейнаде А. Ойконимы Закавказья, включающие этноним "биченек" // Советская тюркология, № 5, 1982.

СРС — Санскритско-русский словарь. — М., 1978.

ТСУ — Янко М.П. Топонімічний словник України. — К., 1998.

● Степан НАЛИВАЙКО

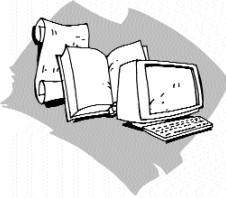
Вироби раджастанських майстрів

вали в XVII ст. переселенці з Опішні (нині Полтавська обл.) на місці давнього кочовища печенігів, які жили в причорноморських степах у IX — XII ст. Тобто назва селища пов'язана з печенігами, як і *Печенізьке водосховище* на Сіверському Дінці й *Печеніжина гора* біля Чугуєва, який стоїть на р. Чугівка — обидві назви пов'язують з половецьким ханом *Чугою* (ТСУ, 273, 390). Факт сусідництва печенігів і половців дозволяє припустити спорідненість обох племен. Слід зазначити, що Чугувський район на Харківщині й Коломийський на Івано-Франківщині одного часу навіть називалися *Печенізькими*. Літопис відзначає, що вперше печеніги прийшли на Руську землю 915 року.

Етнонім *печеніги* відомий також Білорусі (*Печенежин*), Росії (Жигулівські гори іноді називають *Печенізькими*), Румунії та Молдові (*Печеняга*, *Беченіг*), Південній Словаччині (*Besenyod*, *Pecenice*, *Beshelov*), Закавказзі (*Біченек*, *Беченаг*; перевал Зангезурського хребта — *Беченазький*), Туреччині (*Печенек*, *Беченек*, *Печенек-Озю* — "Печенізька долина"), Ірану. Середньовічні вірменські джерела дають етнонім як *пацанк*, *пацинак*, *пандзканк*, гру-

Елементи раджастанського знакового розпису

УРОКИ ЗЛА — БЕЗ ВЧИТЕЛІВ?

Життя сповнене контрастів. Не коментуючи й не «переповідаючи» вкотре страшні вересневі події в за- океанській державі, мозок усе ж пра- не відповісти на запитання: чому не вчать нічого людину уроки зла?..

Чи то збіг обставин, чи, може, — як знак, з чого починається жорстокість, того ж таки вересня 2001-го сталися ось які події (для світового масштабу геть незначні, навіть не варті уваги), котрі для чу- тливої душі письменника, та й не тільки, скажуть багато! Так-от: подія перша...

Неждано-негадано погожого ве- ресневого ранку у власному дворі, неподалік собачої буди, я несподі- вано побачила двох малесеньких їжачків. На жаль, вони були мертви- ми; їх загриз мій собака. Шкода, ду- же шкода було цих мирних істот, та що поробиш? Вони потрапили вночі на «чужу», «собачу» територію і поплатилися життям. А через тиж- день — нова трагедія: мати-їжачиха вирушила шукати їжаченят по їхніх же слідах і, опинившись там же, бі- ля собачої буди, теж потрапила до пащі злого псиська. Ще більше шкода було нашій сім'ї відчайдуш- ної матері цих непослухів-їжаченят. Почуття незгойної вини запало ме- ні в душу, але тому, що сталося, уже нічим не можна було зарадити. Як і передбачити також: мати-їжа- чиха якимось чином пробралася попід огорожу, нанюхавши сліди своїх дітей-малюків.

Отож, наступило відчуття при- гніченості. І — безсилля перед па- щею звіра, що загриз цих малень- ких, ні в чому не винних істот. Це не давало спокою доти, аж доки об- ласть не потрясла страшна звістка: мати вбила новонароджене немов- ля! І не в розпусних кварталах за- океанської столиці, а в одному із сіл Прикарпаття! (Подія друга.) При- нявши сама в себе власні пологи, вбила дитину, а згодом закопала труп новонародженого немовляти на своєму подвір'ї. І що найжахливі- ше: послала копати яму старшу доч- ку, якій усього 10 років, сказавши, що дитя народилося... мертвим. Усі вищенаведені факти підтвердив суд, та й сама мати-вбивця не запе- речувала. От і порівняймо: відчай- душну матір-їжачиху, котра сама за- гинула, поспішаючи визволити своїх дітей, і «матір-людину» (хіба можна назвати цю жінку матір'ю і люди-

ною?), що, навпаки, вбила своє не- мовля. То де ж і в якій «школі» остан- ня навчилася хутко засвоювати уро- ки зла? Коли в Україні падає народ- жуваність і багато сімей хочуть уси- новити дитину, егоїстка-мати навіть не залишає її в пологовому будинку, а... вбиває (!!!).

...Написати про вчительство й учнівство хотілося давно. Тема ви- зріла й непокоїла цілий рік — рівно з часу, коли редактор художньо- публіцистичних програм радіо «Вос- кресіння» розпитував мене про ба- чення сучасних проблем віри, су- спільства, пошуку істини в нетрив- кому світі. І хоча наша розмова не стосувалася конкретно вчителя й учня, душею відчувала: це питання було незримо присутнє у кожному питанні редактора. Адже всі ми ма- емо протягом життя трьох вчителів. Перший — це рідний дід, де мати й батько виступають першими вчите- лями, другий — це клас, школа, де вже присутні справжні вчителі (пе- дагоги), а третій — то вже саме Життя вчить нас (в т.ч. в стінах ву- зів та технікумів або ж на робочому місці), як жити далі.

Перша неділя жовтня завжди нагадує 1 вересня, бо в цей день повсюдно вшановують учителів. Але День учителя минає, а пробле- ми залишаються. Проте тим, хто плаче за минулим, сьогодні я б хоті- ла нагадати про ті жахливі умови, котрі панували в 70-і роки у сільській школі, де за іронією долі мої батьки працювали вчителями. Під відомим гаслом «Усе найкраще — дітям» нас правді приховувалися цинізм і бай- дужість як керівництва школи, так і районних чиновників від освіти до дітей наймолодшого шкільного віку. Бо як інакше пояснити той факт, що наш перший клас змушений був навчатися у... холодному спортзалі, в кутку якого стояла одна-єдина «буржуйка»? Звичайно, що вона не могла зігріти величезного приміщен- ня спортзалу, і взимку по стінах від різниці температур скапував кон- денсат, а ми, наївні й допитливі пер- шокласники, тремтіли від холоду на уроках, ловлячи луку від найменшо- го шелесту слів — «акустика» (спор- тзал же!). У другому класі (через рік) мене чекало не ліпше «свято» — нас помістили знов у непристосоване приміщення, холодне й непривітне, зі стелі якого в морози серед зими нам на голови «капала» ще як слід

не висохла штукатурка. І поки моя мама сіяла «розумне, добре й вічне» (для учнів старших класів), я змуше- на була після уроків ще додатковий термін «висидіти» в холодній лабо- рантській хімікабінету. Я вже не ка- жу, що нас із сестрою батьки зали- шали самих, коли ми були ще дош- кільного віку, а точніше, я була ще немовлям. Та й дому, по суті, не бу- ло: приватна (така ж холодна!) квар- тира в хаті сільського господаря, що складалася з однієї кімнати. І ніяких тобі ані кухонь, ані ванн. І ніяких то- бі віталень чи спалень, а лиш пока- ра тіснотою та самотою з дитячих літ. Подумки я заздрила тим, хто жив у місті, в кого батьки працювали на підприємствах і хто мав у дитинст- ві дитинство. Я любила уявляти, як діти у садку, особливо напередодні Новорічних свят, розучують у легких платтячках пісеньки під фортепіано і їм зовсім не хочеться додому, бо в садочку гарно й тепло...

Гасло «Все найкраще — дітям» в селі, де жила, було просто сміш- ним! Кожен виживав чи жив так, як міг. І нині я з прикрістю загадую, що колись ліпше не було. Аж ніяк не було ліпше? А вітм — як і кому. То- ді й тепер...

Проте, чому одні з моїх одноліт- ків пронесли незгоди життя крізь своє серце як уроки добра, а інші — навчилися зла? Ігнорувалася віра? Хіба ж не для всіх ігнорувалася віра й правда, й закони добра?

Аби когось навчити, треба по- стійно вчитися самому. Це стосу- ється й вчителів наших шкіл, ліцеїв, коледжів, зокрема, викладачів ук- раїнської мови та літератури. Су- хий, нудний, нецікавий виклад ма- теріалу призводить до того, що всіх письменників, яких «проходили» в школі, потім у дорослому віці ко- лишні учні змушені перечитувати по кілька разів. Звичайно, якщо є на це час. Нині ж — час виживання, а не перечитання.

А ще... Майбутнє України зале- жить і від становлення справжніх критеріїв оцінок не лише знань то- го чи іншого учня, а від уміння дітей самостійно мислити, аналізувати, зіставляти. А для цього необхідно передусім розвивати здібності ди- тини.

Промовистий приклад з власно- го досвіду: коли я перейшла з сіль- ської школи до міської, жоден учи- тель міської школи, навіть майбутній

класний керівник, не поцікавився у мене, що я вмію: малювати, декла- мувати, співати чи танцювати, хоча, приймаючи нового учня в колектив класу, вчитель зо- бов'язаний це ро- бити. Отож, вчите- лів нової для мене школи цікавило ли- ше, хто мої батьки і чи добре вони за- робляють. Вже то- ді, а не тепер у ді- тей формувалося споживацьке став- лення до життя. Вже тоді, а не те- пер у школі процві- тав «бізнес» — дея- кі дівчата приноси- ли одноліткам на продаж речі й взу- ття, привезені роди- чами з Польщі (я вже не кажу про парфуми й косметику), а хлопці — щедро частувались під час перерви чи після уроків алкоголем та цигар- ками на горіщі шкільного будинку.

Сьогодні багато з нас вміють «плакатись», що навкруги одні нега- разди. Чому ж не «плакались» у ча- си застою? Саме тоді викорінював- ся з кожної особистості дух свого «я»: — ти маєш бути таким, як усі! І нічого «висовуватися»!

Тим часом, «уроки» зла трива- ють. З екранів телевізорів теж. Доб- ра важко навчити. Хоча гріх скаржи- тись: Прикарпаття щедро посилає до загальноосвітніх шкіл вчителів- катехитів, котрі мають посягти в ди- тятих душах отой вічний пагін осно- ви християнства — любов до ближ- нього. Зате мене особисто лякає ін- ший факт: народжуваність падає, а монастирі ростуть в гірському краї — як гриби після дощу. Статистика свідчить, що в жіночих монастирях УГКЦ Заходу України перебуває по- над 930 сестер-монахинь найрізно- манітніших згромаджень. На жаль, лише близько 20-ти черниць УГКЦ працює на теренах східних обла- стей України. Отож тих, хто навчає — досить. Але чи буде років через 20 кого навчати? Нині черниці сповнені світлого оптимізму — їм цікаво пра-

Українська родина

цювати з дітьми. Це й не дивно: від 20-ти до 35-ти років у прекрасної по- ловини людства дуже розвинений інстинкт материнства. Адже нереа- лізоване, незбуване материнське начало передається на чужих дітей. Та що буде завтра?

Церква не в силі замінити вихо- вателів та вчителів у всіх сферах людського життя. Вважаю, що дру- гими за значенням (опісля духовних осіб) для суспільства мають стати вчителі й письменники. Зрештою, письменницька праця наодинці з чистим аркушем і словом часто ви- магає того ж відречення, зречення особистого щастя, відданої посвяти Слову і тільки Слову, освяченому сямом Божої іскри...

Уроків зла в житті достатньо. Чи зуміємо навчити Добра? Навчити так, аби кожен з нас при найрізно- манітніших карколомних ударах Долі залишався Людиною. Іноді (і в літературному процесі також) ми любимо дочасно святкувати те, чо- го ще нема. І фальшива перемога, і фальшива поразка — однаково не- безпечні...

● **Надія ДИЧКА,** письменниця, лауреат премії ім. В. Стефаника, м. Долина, Прикарпаття

«Свята мати Покрівонько, покрий мою голівоньку,» — здається, вся Україна зверталася до Матері Божої на свято Покрови, молячи про здоров'я свого народу, матерів, батьків і дітей. Наш фотокор Олекса Ващенко сфотографував цю композицію на свято Покрови

ЧЕРНІГІВЩИНА: ЗАХОПЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ХРАМУ ПРО- МОСКОВСЬКИМИ БАТЮШКАМИ

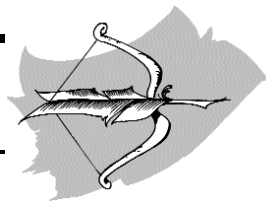
У сьогоднішній час це наче вже й дивно: захоплення храмів було ха- рактерним для початку 90-х років. Але в селі Дорогичка Ічнянського рай- ону саме це й трапилося — в день свята Воздвиження Хреста Господ- нього прихильники московської па- тріархії, керовані благочинним так званої УПЦ отцем Іваном Ясенівкою, захопили храм святого Миколая Ук- раїнської Православної Церкви Ки- ївського патріархату. Навісили «ка- нонічного» замка і почали хазяйнува- ти в чужому храмі. До речі, громада нашої Церкви діє в селі з 1994 року, громади ж московської церкви в селі нема, але, як кажуть росіяни, «на- хальство — второе счастье». Тож і пішли «благодатні» батюшки моско- вської патріархії на цинічне і бруталь- не захоплення храму УПЦ Київсько- го патріархату.

Правлячий архієрей Чернігів- ської єпархії Київського патріархату владики Никон звернувся до голови обласної державної адміністрації Ми- коли Бутка, до голови Державного ко- мітету у справах релігій Віктора Бон- даренка, до міліції та прокуратури з проханням навести лад, припинити грубе порушення Закону України

«Про свободу совісті та релігійні ор- ганізації», але відповіді поки що не чу- ти. І в типовому українському селі Дорогичка, в українському храмі пра- вить службу (чи ж Богоугодно?) свя- щеник підпорядкування московського патріарха з «типовим» російським прізвиськом Редігер. Паки, паки?

До речі, цікаво, що отець-загар- бник Іван Ясенівка родом зі Львівщи- ни, як і більшість священиків моско- вської патріархії на Чернігівщині, що походять з Галичини та Буковини. І приїжджаючи додому, вони, як прави- ло, розказують, що служать у Київ- ському патріархаті. Не буду нагаду- вати про брехню, як першу ознаку ду- ху Лукавого. Хочу тільки, щоб родичі та земляки таких, як Іван Ясенівка, знали правду. Вона ж полягає в тому, про що питався ще Іван Франко: «І чом у нас відступників так багато, і чом для них відступство не страш- не?!».

● **Василь ЧЕПУРНИЙ,** письменник, голова обласного товариства «Просвіта», м. Чернігів

Розвіювання будь-яких міфів — процес болючий, а іноді й небезпечний. Особливо, коли міф вжився у свідомість багатьох людей, коли він їм чимсь та вигідний і солодкий.

І раптом у тебе забирають те, з чим ти живився, що творило певну опору твого життя, твоєї свідомості. А що вже казати про міф, на якому виросло кілька поколінь, який окутаний всенародною святістю, за яким стоїть велетенська трагедія мільйонів наших співвітчизників, біль сиріт, солдатських вдів, матерів фронтовиків. Трагедія, що пройшла через кожен дім, через кожну родину. Звичайно ж, це та сама війна, яку українці в кількох поколіннях (і мій батько та мати, і я) називали Великою Вітчизняною.

Справедливо називали саме так. І я не посягаю на цю назву, до якої всі ми звикли. Не посягаю заради ще сухих фронтовиків, які жили з саме такою назвою давноминулої війни. Так однобоко, заідеологізовано і спрощено подавалася вона кільком поколінням згорьованих, битих війною, трощених нею людей, так подавалася Сталіним та його підручними людоловами з Кремля, особливо її початок. Нам усім з дитинства втовмачували, що Країна Рад бореться за мир у всьому світі, що вона є опорою миру і що це — наймиротлюбніша країна, яка, підписавши з Гітлером угоду про ненапад і дружбу, жила собі тихим, спокійним життям. Партия проводила індустріалізацію, а щасливий народ співав пісні ось такого стибу:

*Наш каждый год —
победа и борьба,
За уголь, за размах
металлургии!..
А может быть,
к шестнадцати гербам
Еще гербы прибавятся дру-
гие...*

Все було прекрасно, але Гітлерюка зі своїми полчищами агресорів напав на нас несподівано. І тому ми мали такі велетенські втрати у перший рік війни, тому фашисти пройшли аж до Москви і Сталінграда.

Але згодом Сталін розібрався в ситуації, організував оборону, а тоді і контрнаступ. Визволили Європу і закріпили червоний прапор над Рейхстагом. Саме так, під диктування Йосипа Кривавого, була написана історія війни.

А по його смерті вже ніхто не одважувався зазирнути в таємні і легальні документи, щоб прочитати їх без упередженості і страху, прочитати їх по-новому і встановити істину, хоч би якою гіркою і неприємною вона була. Просто міф про миротлюбного Сталіна, який за надто довірився віроломному Гітлеру, перекинули на партію, що відбила фашистську агресію і перемогла. Ніби без неї, без партії наш народ або завоювали б гітлерівців, або ж усі, без винятку, здалися в полон чи розбіглися зі своєї землі по світу.

Зізнаюся перед вами, як перед Господом: навіть прочитавши багато документальних книжок, виданих за рубежем українцями та росіянами, далеко нерядовими учасниками війни, об'єктивними науковцями та істориками, під натиском їхніх неспростованих аргументів і фактів, схилившись розумом до більш точної назви "Друга світова війна" — я б все одно не осмілювся посягнути на цей міф, зведений до святотвірної пам'яті старшого покоління. Не наважисся. Побоявся, уявивши, який страшний гнів фронтовиків викликав би на свою голову.

Одначе це вже зроблено. Нашим земляком, радянським розвідником Віктором Суворовим та багатьма чесними військовими істориками. Суворов першим пішов на це міне поле історії. Він докопався до страшної правди про початок

війни, віддавши цьому багато років життя, перегорнувши всі доступні, не знищені Сталіним документи, вивчивши всі джерела, спогади маршалів і генералів. І насмілювся оприлюднити свої вбивчі для старших людей висновки.

Його праця "Криголам" вийшла книгою, яку за сьогоднішніх часів мало хто з вас прочитав, вона і дорога, і читається важко, бо насичена документами, цитатами, назвами армій, корпусів, військових округів, іменами вже забутих воєначальників, забутих різновидів зброї. Тому користуючись можливостями радіо і наявністю такої великої аудиторії, дозволю собі донести лише сутність цієї нової правди, яка радикально змінює нашу традиційну уяву про причини нападу гітлерівської Німеччини на Радянський Союз. Тому ні в чому мене не звинувачуйте, фронтовики. Ваш ратний подвиг від цієї правди не поменшає. Навпаки, він росте в очах майбутніх поколінь і в очах сучасників. Значно вище. І трагізм війни, і ваш незабутній подвиг. Він просто стане правдивим і зрозумілим. То більше сьогоднішні німці готові до покаяння. Не лише на словах. Через виплату боргів "остарбайтерам", які живуть на мізерну пенсію, вони доводять це. Отож, правда про війну лише зближить наші народи, бо вслід за Берлінською стіною падає ідеологічний міф про причини початку війни.

Не злітється на Віктора Суворова та істориків, а тим більше на мене. Краще порадійте, що правда перемогла ще за вашого життя, що ви її пізнали. І живіть з нею ще довгодовго.

Ті, хто з цієї правдою ще не знайомий, наберіться мужності, бо вона справді, як блискавка: Сталін продумано, заздалегідь, майже за три роки до нападу Гітлера, витрясаючи душу із країни та народу, готувався до війни, до захоплення всієї Європи. Готувався грамотно, педантично, за всіма найкращими приписами і методами ведення війни, за найновішою мілітарною технологією. Але до війни, передусім, проти Німеччини, війни загартницької, наступальної, війни на чужій території. І якби Гітлер не скомандував своїм військам перейти кордон вдосвіта двадцять другого червня сорок першого, то такий наказ віддав би Сталін своїм арміям буквально через кілька днів. І це була б, звичайно, не Велика Вітчизняна, а велика прогресивна війна "за визволення поневолених народів Європи від соціального та національного гніту." Про це знало лише найвужче оточення Сталіна, хоча здогадувалися сотні генералів, десятки тисяч старших, сотні тисяч молодших офіцерів та мільйони людей, які боялися в цьому зізнатися навіть собі. Знали про це точно, без здогадів, тільки Сталін, Молотов, Берія, нарком оборони Тимошенко, нарком державного контролю Мехліс, начальник генштабу Жуков. Гітлер просто змусшений був випередити Сталіна.

Не хочете вірити? Я розумію вас. Але ж ось лише деякі факти. Лише деякі. У Кремлі підписано пакт Ріббентропа-Молотова, Сталін і Гітлер розділили між собою східну Європу, розірвали надвое Польшу і тепер появився спільний радянсько-німецький кордон. Країна, яка готується лише до захисту від єдиного можливого агресора, саме Німеччини, ніколи не допустить такої близькості. Адже досі між ними лежала нейтральна Польша, який німці, перед нападом на Союз, мусили оголосити війну, пройти її територію (а це щонайменше кілька днів), а тоді вже появитися на радянському кордоні. Сталін вчинив саме так, бо готувався до своєї війни. Не оборонної, а наступальної.

Генерал Кривошеїн, відбувши з Гудеріаном спільний радянсько-фашистський парад у Бресті з на-

годи розтерзання Польщі, каже своїм підлеглим: **"С немцами мы заключили договор, но это ничего не значит. Сейчас самое распрекрасное время для окончательного решения всех мировых проблем"**. Це ще тридцять дев'ятий рік. Такий жарт тоді коштував голови, генерал про це знав краще за своїх підлеглих. У вересні тридцять дев'ятого СРСР оголосив себе нейтральною державою і... до червня сорок першого захопив території з населенням двадцять три мільйони людей, а всі його європейські сусіди стали жертвами радянської агресії. Радянські концтабори переповнені полоненими офіцерами європейських армій, найбільше — поляками. Що ж це за нейтральна країна, яка фактично вступила у другу світову війну з самого її початку і до червня сорок першого втратила у військо-

Україна і Білорусія, Прибалтика, Бесарабія, радянські кордони посунулися вперед на двісті-триста кілометрів. Готова тобі нова смуга забезпечення: болота, гори, бездоріжжя. І раптом тодішній начальник генштабу Мерецков наказує: "Раннее созданную полосу обеспечения на западных границах уничтожить, команды подрывников распустить, заряды снять, мины обезвредить, заграждения сравнять с землей. На новых землях полосу обеспечения не создавать. Основные силы Красной Армии вывести прямо к границам, не прикрывая эти силы никакой полосой обеспечения. Из глубины страны прямо к границе сосредоточить все стратегические запасы Красной Армии. Срочно начать гигантские работы по развитию аэродромной и дорожной сети в Западной Белоруссии и Западной Украине. Однопут-

забезпечення, яка мала б, за оборонного варіанту, бути малолюдною, але важкопрохідною для агресора (вмить злітають у повітря мости, дороги, греблі, мінні поля, пастки) чомусь заповнюється величезною кількістю новостворених армій, що прибувають із глибини країни, навіть із Сибіру. Чомусь прибувають на кордон і базуються в лісах величезні групи парашутистів-десантників, гірські частини, офіцери беруть собі в денщики-ад'ютанти солдатиків, які володіють німецькою мовою. Поблизу самого, тепер радянсько-німецького, кордону будуються аеродроми для дальньої авіації. Ремонтується і будуються нові мости і дороги в прикордонній зоні. З усієї країни летять ешелони із новими рейками та з інженерними військами і розвантажуються на самому кордоні. Для чого? Авіація, десантники, тан-

БРЕХНЯ НА КРОВІ

ХТО Ж РОЗПОЧАВ ВІЙНУ?

вих операціях за кордоном сотні тисяч солдатів і офіцерів? Значно більше, як Німеччина. Сталін не приховував своїх стратегічних планів:

"Надо втянуть Европу в войну, оставляя самому нейтральным, затем, когда противники истощат друг друга, бросить на чашу весов всю мощь Красной Армии". 19 серпня тридцять дев'ятого на закритому засіданні політбюро було схвалено саме такий план. Із уточненням: армія швидко завойовує території, а частини НКВД услід за нею здійснюють своїми карательськими методами "советізацію" населення. Якими саме методами — запитайте у західних українців.

Та це політичний аспект. А ось військова конкретика, якій заперечити неможливо. Навіть курсант військового училища знає азбучне правило: армія, яка готується до оборони, ніколи не розташовує свої головні сили на кордоні, а відтягує їх у глибину країни, вибудовує багато ешелоновану оборону. Інакше армія приречена на блискавичний розгром. На кордонах створюється лише спеціальна смуга забезпечення із мінними полями, пастками, загородами, замінованими мостами, тунелями, дорогами. Якщо армія готується лише до оборони, на кордоні ніколи не скупчуються головні війська, вони зосереджені лише спеціально в глибині території, щоб там розгромити агресора. Це аксіома оборонної стратегії.

А що ж відбувається з Червоною Армією, держава якої оголосила себе нейтральною? До початку Другої світової війни армія мала і смугу забезпечення, і лінію оборони. Причому потужну, грамотну — дармовою солдатської та невідільницької сили не бракувало.

А тут ще прирізано нових територій на західних кордонах: західні

ные дороги превратит в двухпутные. Повсеместно повысит пропускную способность дорог, строит новые дороги прямо к германским границам".

Скажіть мені, фронтовики, ви ж знаєте тодішні і сталінські, і армійські порядки. Якби це не була вказівка Сталіна (тобто — державна політика), чи дописав би до кінця своє, вважаєте, зрадницьке розпорядження Марецков? Він би не дописав і першого речення. Уявляєте собі: начальник Генерального штабу армії, яка проголосила оборонну доктрину, доценту руйнує всі, вже готові, оборонні укріплення і на оголений, незахищений кордон вводить свої основні військові сили, тобто — підставляє Червону армію під розгром, робить її звичайною мішенню, а фактично здає її агресорові. Міг би він дозволити собі таку авантюру самодіяльності у будь-якій країні, а тим більше в СРСР, де суспільство і армія перенасичені "особистими", стукачами, донощиками, інформаторами, де все пронизано підозрою і вишукуванням "ворогів народу"? Отже, він виконував політичну волю самого Сталіна.

Мерецкова за це не розстріляли, не закинули до концтабору, лише через тривалий час мирно, без галасу, перевели на іншу посаду. І знаєте за що? За те, що він повільно виконував свій же наказ по знищенню смуги забезпечення і виведенню армії на лінію кордону.

У лютому сорок першого Мерецкова замінили на цій посаді Жуков. Цей талановитий військовий стратег і водночас жорстокий, аморальний сталінський сатрап, перемогти якого здобувалися за рахунок величезної кількості пролитої крові своїх солдатів, лише виконував наказ Мерецкова. Виконував із крутим розмахом і "русской удалью".

Нова, вже розширена за рахунок завойованих територій, смуга

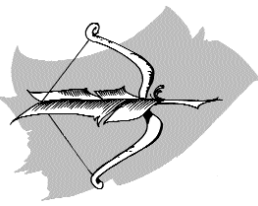
ки, піхота ввірвуться на чужу територію, а за ними прокладатиметься замість вузької європейської — радянська залізнична колія.

Звичайно, через короткий час все це перетвориться на нечувані подарунки Гітлеру, бо літаки будуть знищені на аеродромах, танки — на залізничних платформах, колосальна кількість боєприпасів — у коморах, наші вояки потраплять у полон, а радянськими рейками німці вистелятимуть собі шлях на Москву.

Аналогічна картина відбувалася і на півдні, де з території Одещини і Бессарабії готувалася операція по захопленню Румунії як головного постачальника пального для німецької армії. Радянські ескадри готувалися по Дунаю швидко дістатися до самого серця Європи, щоб швидко ошасливити її соціалізмом. Ви, мабуть, помітили, що наша з вами Україна, тоді мовчазна, розтерзана голодомором і репресіями колонія, була головним плацдармом цієї страшної сталінської авантюри по завоюванню і "советізації" всієї Європи. Саме Україна.

Продовжую підтверджувати фактами цю страшну правду. Упродовж тридцяти років всі старі західні кордони Союзу густо обкладені, захищені тринадцятьма укріпленими районами. Аж тринадцятьма. І кожен за вогневою потужністю рівний корпусові. Мільйони тонн бетону, підземні військові містечка, склади, електростанції, шпиталі, складна система тунелів. Кожен такий укріпрайон міг самостійно вести оборонні бої і бути неприступним дуже тривалий час. Мій батько рядовим солдатиком служив саме в такій частині, часто розповідав мені про ці підземні військові міста, які будували і солдати, і зеки.

Все це вже було збудовано в режимі майже стерильної секрет-

ності під пильним оком енкаведистів. Таку могутню західну лінію оборони, названу “Лінія Сталіна”, не могла здолати жодна армія світу. У тридцять восьмому ця лінія була додатково зміцнена важкими артилерійськими капонірами. Та появляється пакт Ріббентропа-Молотова і розпочинається Друга світова війна. Отже, треба зміцнювати свою оборону ще більше. Натомість укріпрайони чомусь розформовуються і знищуються.

Загарбавши Західну Білорусь, Прибалтику, Західну Україну, Буковину, Бессарабію, Сталін отримав нові прикордонні території, які надавали рідкісну можливість для створення ще могутнішої смуги забезпечення, прийнятої у військовій науці. Болота, гори, бездоріжжя, старі протрухлі мости. Лише замінуй це все, облаштуй пастки, загороди, греблі, прикордонники нехай пантрують кордон, а в разі нападу агресора — все заміноване злетить у повітря, ворог надовго зав’язне у смузі забезпечення. Основні захисні лінії розташовуються в глибині власної території, вони встигнуть гідно зустріти нападника і розгромити його. Так веліла тодішня мілітарна наука і здоровий глузд.

Та Сталін після тридцять дев’ятого, після початку другої світової війни, в якій СРСР вже брав активну участь, отже, Сталін, разом з Гітлером був її співавтором, діє наперекір цій нормальній логіці. Тринадцять оборонних, наймогутніших у світі, вже збудованих, оснащених найновішою зброєю, укомплектованих вояками укріпрайонів, а насправді замаскованих підземних військових міст удовж старих західних кордонів за його вказівкою розформовуються. Бетоновані bastiони, споруджені солдатами і зекани — знищуються, хоч донедавна ці укріпрайони іменувалися “Лінією Сталіна”.

Ось що пише про це наш земляк, один з найчесніших і найблагородніших генералів радянського часу, Петро Григоренко: “...Це злочин проти нашого народу. Багато мільярдів рублів (за моїми підрахунками, не менше 120) здер радянський уряд з народу, щоби спорудити вздовж всього західного кордону неприступні для ворога укріплення... І напередодні самої війни, навесні сорок першого року — загрозили могутні вибухи по всій 1200-кілометровій лінії укріплення. Могутні залізобетонні капоніри і напівкапонири, багатоамбразурні вогневі точки, командні і спостережні пункти — десятки тисяч довгострокових оборонних споруд було піднято в повітря за особистим наказом Сталіна.”

Одночасно на самісінському західному кордоні, тепер уже радянсько-німецькому, бо Польщу поділено, будуються аеродроми для дальньої авіації, формуються величезні групи десантників, парашутистів, гірські підрозділи. З усієї країни ешелони везуть нові рейки, щоб замінити вузьку європейську колію на широку, соціалістичну. Аж до Берліна. Бо розпочнеться не Велика Вітчизняна, а “велика прогресивна, сталінська війна по визволенню Європи з-під гніту буржуазії”, проти якої чомусь самі народи не повстають.

З півдня України, з Бессарабії готувався блискавичний наступ на Румунію, як головне джерело постачання пальним німецької армії. Радянські ескадри Дунаєм мали швидко проникнути в саме серце Європи і висадити там десанти. Ні про яку оборону не було і гадки. Лише сталінський наступ. Команда з Кремля, як підтверджують факти, мала пролунати 23-го червня сорок першого.

До речі, Гітлер діяв точнісінько так само, як Сталін. Лише він готував свою армію та її озброєння до війни у Західній Європі та Африці, далі — буде видно. Адже зі Сталі-

ним підписано мирну угоду про не-напад.

Не возз’єднання України з її західними землями планував кривавий Йосип, а лише вихід на безпосередній кордон із Німеччиною, готував плацдарм для наступу. Живі західняки йому навіть заважали, потрібна була лише стратегічна територія для блискавичного кидка на спину Гітлера, зайнятого війною у Франції. **Саме на цю “зайнятість” Гітлера був головний розрахунок.** Та наводжу інші факти про підготовку СРСР до окупації всієї Європи, передусім — Німеччини, яка мала стати “шістнадцятим гербом Союзу”.

У Гітлера було лише **4 000** парашутистів-десантників, у Сталіна — понад **1 000 000**. До того ж, у квітні 41-го Сталін створює в західних районах ще 5 повітрянодесантних корпусів. Для армії, яка готується лише оборонятися — це безумство. Куди буде десантуватися цей 1 000 000 людей, у тил ворога? У власні тили? І перший, і другий варіанти — абсурдні, божевільні.

Їх розміщують у лісах біля самого кордону, де на аеродромах, крім тисяч дальніх бомбардувальників, десантних літаків стоять майже 10 000 багатомісних планерів. Чому на кордоні, а не в глибині території? До речі, я лише тепер зрозумів ще одну причину української трагедії, голоду 33-го. Допомогли ці документи. Саме в той рік наступив сталінський парашутний психоз (вже тоді він готував десантників для майбутньої окупації чужих країн). Виметений до зернини український хліб пішов на закупівлю парашутної технології для шовкових комбінатів, парашутних фабрик та аероклубів. В оборонній війні парашутисти зайві.

У момент нападу Гітлера вся військово-морська база Лієпаї була буквально забита радянськими підводними човнами та морськими піхотинцями. Поруч з німецьким кордоном. В останній день миру Чорноморський флот проводив грандіозні навчання, де відпрацьовувалася тактика наступу на чужі території.

За вказівкою Сталіна швидко формуються нові радянські армії. Не армії прикриття для оборонної війни, а армії вторгнення та надударні армії. Одна лісія Дев’ята надударна армія має 3 341 танк, шість корпусів (у тому числі й механізовані, і кавалерійські, 17 дивізій (танкових, авіаційних, моторизованих, стрілецьких). **Кількість танків лише у Дев’ятій надударній армії — це майже всі танки Вермахту, але за якістю — кращі.** Саме ця Дев’ята армія мала стати сталінським ключем до європейської брами, тобто — до завоювання всієї Європи. Вона чекала команди на румунському кордоні, щоб перерізати основну паливну вену Німеччини. Отоді Червона Армія може вриватися на німецьку територію. Літаки, десантники, танки, моторизовані частини, піхота, кораблі і підводні човни зненацька підімнуть під себе Німеччину, яка без румунського пального й оргнизується не встигне. Позаду йтиме другий ешелон “зачистки”, а за ними війська НКВД проводитимуть звичну для них “советизацію” під дулом автомата.

Потоки таємно створюваних у глибині країни армій крізь темряву ночей, добре замасковані, зі сходу, півночі і півдня летять на захід, до самого кордону. Прикордонники та інженерні війська під наглядом енкаведистів знімають всі перешкоди у смузі прикриття, розмінують останні прикордонні метри, знімають дротяні загорожі, зводять нові прикордонні мости, які пропускати будуть на захід радянські Т-34, важкі гармати і вантажівки. Всі ліси Західної України, Білорусії та Прибалтики кишать військами, що прибули з усіх закутків Союзу.

5-го травня 41-го року Сталін розігрує політичний спектакль, бо приховати підготовку до нападу на

Німеччину вже неможливо. Про це волає тодішня світова преса. У переповненій командирами Червоної Армії кремлівській залі він виголошує нібито цілком секретну промову, знаючи, що інформація обов’язково просочиться на захід. Він зумисне повідомляє, що війна СРСР проти Німеччини **таки готується, але розпочнеться вона аж у сорок другому.** Він хотів одурити Гітлера. Не вдалося. Знаючи про плани свого “союзника” — півроку тому Гітлер віддав наказ готувати “План Барбаросса”.

А тим часом формуються все нові й нові дивізії, вони укомплектовуються навіть із зеків, яких не встигають обмундирувати (так звані “чорні дивізії”). 16-та армія, якою командував вчорашній в’язень Рокосовський, в основному складалася із зеків. Майже всі військові округи СРСР спорожніли, всі запаси пального, харчів, техніки, снаряди, набої — все вивозилося на західний кордон. У казармах гуляє вітер, а полки, дивізії, цілі армії вже ховаються у прикордонних лісах просто неба. Врахуйте відстань з далекого Сходу, з далекої півночі, врахуйте масштаби тодішньої країни — і теж матимете відповідь про причини найтрагічніших днів, місяців, першого року війни.

Величезна кількість радянських вояків зустріли війну у вагонах-товарняках, без штабів і старших офіцерів. Їхні ешелони, як і ешелони з паливом та озброєнням, танками і машинами потрапили вже під перші фашистські бомби.

13-те червня сорок першого зафіксовано в світовій військовій історії, як найбільше переміщення військ. Воно відбулося в Радянському Союзі. Ось як підтверджує це генерал Штененко: **“Ешелони с войсками идут на запад и юго-запад сплошным потоком. Сложность и переменчивость обстановки нередко вынуждала прекращать выгрузку и направлять эшелоны на какую-то новую станцию. Случалось, что командование и штаб дивизии выгружались в одном месте, а полки в другом, даже в нескольких местах на значительном удалении.”** А ось свідчення генерала Кльоміна: **“В начале июня на дорогах находилось 47 000 вагонов с воинскими грузами”.** Це за того, що в першому стратегічному ешелоні військ, на кордоні і поблизу нього вже стояли, готові до наступу, **170** танкових, моторизованих, стрілецьких і кавалерійських дивізій. **56** із них стояли на самому кордоні. Не кваптеся, це ще не все. **114** інших дивізій першого стратегічного ешелону чекали наказу поблизу або на території західних прикордонних округів. **284** дивізії лише першого стратегічного, тобто наступального, ешелону за кілька днів до нападу Гітлера, були готові до саме атакуючої, а не до оборонної війни. Все це підтверджено документами і свідченнями учасників подій. А ще ж було створено другий і третій, теж не оборонні, а наступальні ешелони, щоб здійснити сталінську “світову революцію”.

Ось генерал Телегін: “Поскольку предполагалось, что война будет вестись на территории противника... склады с мобилизационными запасами вооружения, имущества, боеприпасов были передислоцированы в приграничные военные округа”.

Всі військові підрозділи мали секретний пакет, який відкривався лише в разі початку війни або ж вказівки вищого командування. Коли гітлерівці перейшли радянський кордон і зненацька заскочили війська, які самі готувалися до агресії — червоні командири відкрили секретні пакети: там був наказ та інструкція про наступ. Про оборону — ні слова. До речі, дехто з командирів діяв саме згідно цього припису. Потім комуністичні ідеологи називатимуть це безглуздя героїзмом.

Наприклад, 24-го червня на румунському кордоні, в районі Кілії прикордонні катери висадили наступальний десант, який став відкритою мішенню для німців.

Гітлер був менше готовий до нападу на Союз, ніж Сталін до нападу на Німеччину та її сателітів. У Сталіна, як підтверджують документи, було в кілька разів більше літаків і танків, гармат і солдатів. Однак все це було призначено лише для наступальних дій, для блискавичної агресії. Переконавшись у цьому, фюрер вдарив першим.

22 червня о 3-ій годині п’ятнадцять хвилин німці розпочали артилерійську підготовку, а о 4-ій 45 — танки Гудеріана форсували Західний Буг, що був кордоном.

О 4-ій годині ранку того ж дня посол Німеччини в Союзі граф Шуленбург у супроводі свого радника Хільгера востаннє ввійшли до кабінету Молотова. Посол спокійно виклав зміст телеграми, що надійшла йому з Берліна. Зміст її був по-німецькому точний і педантичний: скупчення військ і бойової техніки на кордоні набрало недопустимих, агресивних розмірів. Німецький уряд **вимушений** вдатися до контрзаходів. **“На хвилину запала мертва тиша.** —згадає Хільгер. **Потім він запитав: “Це — оголошення війни?” Шуленбург мовчки звів руки до неба...”**

Велетенська кількість швидкісних танків, які могли скинути гусениці і на колесах розвивати швидкість до ста кілометрів на європейських (не наших) дорогах, величезна кількість літаків і планерів на прикордонних аеродромах, скупчення ударних наступальних армій, бойової техніки, запаси пального і продовольства, боеприпасів і реюків, за відсутності оборонних укріплень і смуг забезпечення — все це вмить стало просто безпомічною мішенню для агресора. Німецькі бомбардувальники розстріляли радянські літаки, які не встигли піднятися в повітря, танки, які стояли на залізничних платформах, не розвантажені ешелони з боеприпасами і солдатами, які (так свідчать факти) двадцять третього червня, через день мали атакувати Німеччину. Мільйони радянських воїнів потрапили в огненне пекло вибухів своїх же боеприпасів.

Хіба їх можна в чомусь звинувачувати? У тому, що вони безладно відступали, втративши свої штаби і набої, що вони здавалися в полон чи блукали в лісах, не розуміючи, де їх тил, а де передова? Ні Тимошенко, ні Жукова, ні Берію, які керували знищенням оборонної лінії, смуги забезпечення, які підставили під фашистський удар всю Червону Армію — Сталін не лише не розстріляв, а й не змістив із посади. Ви ж розумієте, чому?

А фашистські підрозділи легко врзалися в територію Союзу, майже не зустрічаючи організованого військового опору, швидко захопили Білорусію та Україну і наблизилися до самої Москви. Чому це сталося — ви вже знаєте. Хто в цьому винен — знаєте також.

Так, через п’ять довгих кривавих років, коли поляжуть у самотніх та братських могилах сорок мільйонів радянських воїнів, ще п’ять мільйонів загинуть у концтаборах, резерваціях полонених, на каторжних роботах у Німеччині, коли будуть спалені й поруйновані наші міста і села — над Рейхстагом замайорить переможний прапор.

Навіть цей кульмінаційний, знаковий епізод другої світової війни — установлення прапора над Рейхстагом — сталінська система теж затуманила брехнею і фальсифікацією. Кілька поколінь знали, що переможну крапку у війні поставили росіянин Єгоров і... земляк Сталіна Кантарія. Розвіємо і цей туманний міф.

Батальйоном, у якому служили Кантарія та Єгоров, командував капітан Неустроєв. У своїх спогадах він стверджує, що ні Єгоров, ні Кан-

тарія ніякого подвигу не вчинили. Коли вони з’явилися у рейхстазі, той уже був обвішаний радянськими прапорами, як новорічна ялинка іграшками.

Ось що пише Неустроєв: “Близько 12 години ночі (час берлінський) в Рейхстаг прийшов полковник Зінченко...”

— Капітане Неустроєв, відповідайте!

Полковника цікавив прапор. Я спробував йому пояснити, що прапорів багато... Прапор П’ятиницького встановив Петро Щербина на колоні парадного в’їзду, прапор роти Ярунок наказав виставити у вікні, що виходить на королівську площу. Прапор третьої роти... Коротше, я доповів, що прапорці ротні, взводні та навіть окремих відділень встановлені у розташуванні їхніх позицій.

— Не те ти кажеш, товаришу комбате — різко обірвав мене Зінченко. — Я запитую, де прапор Військової Ради армії під номером п’ять?...

Стали з’ясовувати, розпитувати, виявилось, що прапор залишився у штабі полку, в “будинку Гітлера”...

А далі, розповідає Неустроєв, була проста гра: прапор, зображення якого обійде всю планету, притомом привезуть зі штабу на околиці Берліна, капітан покличе двох бійців, які потраплять йому на очі — Єгорова та Кантарію. Вручить їм прапор і накаже: виберіться на дах і закріпіть там.

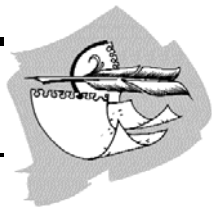
Однак, розвідники заблукали в густій темряві. Тоді Неустроєв вирішив посилити групу і наказав українцеві, заступникові командира батальйону лейтенантові Бересту очолити операцію, довести її до кінця.

Веселий бравий українець із лейтенантськими погонами доволі швидко і легко виконав наказ. Прапор Військової ради армії (чомусь під № 5, чому не № 1?) затріпотів у нічному берлінському небі над Рейхстагом серед сотень, встановлених тут раніше. Розвідники швидко спустилися донизу, відрпортували капітанові Неустроєву. Вони й гадки не мали, що здійснили щось виняткове, героїчне. Натомлені пішли спати.

Та в радянську історію війни ввійшли тільки росіянин Єгоров та грузин Кантарія. Про українця чомусь “забули”. Зафіксовано лише одну примітивну причину — Берест був загонистим і гострим на язик. То нехай хоч його внуки і правнуки знають правду...

А далі... У звуках фанфар та салютів забудеться чорний і пекельний сорок перший, а коли про нього згадають, то все сплишуть на “віроломну фашистську агресію”, до якої, мовляв, не були готові мирні радянські воїни. Так, не були готові, але хіба є в цьому їхня вина, коли армія лише виконувала волю свого комуністичного імператора-авантюриста? Якою була ця воля — ви вже знаєте.

Переміг, звичайно, народ. Терплячістю, кров’ю, відвагою. За нього Сталін підніме келих вина, правда, лише за великий російський. Про інші (і про свій грузинський) навіть не згадає. Правда, через короткий час він забуде і про російський. Вся велич Перемоги і східна Серопа дістануться йому, решта — його партії, ще трішки — кільком маршалам і генералам. А народові — залишаться невеликої рани душі і тіла, відвісто дружин і сірितिство дітей, землянки замість хат і шлея у плузі поруч з худюю коровою. А нам, українцям, дістануться ще й голод сорок сьомого, братовбивча громадянська війна в Західній Україні, депортація майже трети її населення, операція “Вісла”, вербування української молоді на будови в інші республіки, де вона буде повністю зрусіфікована, рабська робота в колоєсах, на шахтах, заводах. І, звісно ж, за-гнала боротьба з “українським

Галина ПАЛАМАРЧУК

З МАЙБУТНЬОЇ КНИЖКИ «САМА»

ІЗ ЦИКЛУ
"КІНЧАВСЯ СВІТ"

Коли кінчався світ,
кінчались ми.
Ялиця плакала
пахучими слізьми,
і був пухенький мох
за крісло й ложе.
Гірко прозріння
нас наздожене,
але не встигне
врятувати мене
й тобі, мій милий,
теж не допоможе.
Ягнятка бляють,
корови ревуть.
Упала сіро-
жовта каламуть
на щойно скошену
отаву — гордість газди.
Скінчилось — що?
І що — розпочалось?
...Спитай, моє дитя,
спитай когось, чи сіно те
в копички будуть класти?

Кінчався світ —
під циркуль, під лекало?
І що його до того спонукало —
нам не дізнатись,
бо кінчались ми.
Отак здивовано —
не встигли роззирнутись,
награтися
у "бути чи не бути",
набутись безтурботними дітьми.
Невже в гонитві,
капостях, блуканнях
ти виповнив
свої предначертання,
яких вінець — сумна оця тюрма?
І все доніс,
що велено донести?
Бо під футболкою
намацуєш свій хрестик,
а на раменах легко вже: нема...
1999 р.

Прикид — новий, під ним —
стандартна суміш
води і глини. Дух там не живе.
Даремно й думати,
що з недоносків стулиш нове.
З очима древніми,
інстинктами старими.
Подругу виявиш колись замість ребра.
На цій Землі є тільки те,
що ми створили, —
Чому шукаємо добра?

Отче, Ти сам, і ми теж самі
бредем, як сліпці, у снігах, зимі.
Сосни скриплять, як щогли вітрил.
Ми б полетіли, але без крил.
Зграями ходять лише вовки,
незрілі юнці і набрид людський
та курява, Отче, — а ми ж, як-не-як,
зрілі мужі і подоба Твоя.

Тихий дощик — чи тихий дощък —
ніжно злизує племін з шкк.
Це було у минулому віці,
коли тихо ходили дощі.
Слід у слід — чи слідок до сліда, —
ти не той, дощику, я — не та...
Жовта-жовта по глинищах бігла,
нас накрила та жовта біда.
Хтось під вечір зове до воріт,
блимне просвіт між хмар —
чи просвіт,
і відкриється: був найдорощчий
тихий дощик, шипшиновий цвіт.

Пришєрхло літо, наче рана,
Зірвався вітер на фальцет,
І тільки смужечка багряна
Живе, мов жар, під попільцем.
Із неї вже не пурхне племін
Гарячих пристрастей, пожеж.
І ти нічого, крім утоми,
З бучних обжинків не несеш.
Ще трохи хмелем оповита,
Ще серце ласку береже,
Ще навіть трохи пахнеш літом,
Тим літом, що пришєрхло вже.

Одної поеми строфи,
яку сотворив Пан Бог,
теорія катастрофи —
одної, не катастроф.
Тихесенько серцем прошу
вже люту зиму котру:
Подайте на мене в розшук
хто-небудь як на сестру.
Нам спільно б тягнути плуга
проз капання зайд і зануд.
Та, наче в потьмаренні духа,
кипить самознищення тут.
І кожен Бога на себе
тягне, як свитку стару.
І смужечка ніжного неба
кличе мене, як сестру.

Я по цвяшках бігла, ви — ловили
то сачком, то лакомством стола.
Жодної — найкращої! — хвилини
у минулого й задарма б не взяла.
Хай живе ілюзія, що далі
ні розчарувань, ані печалі,
зі здоровим глудом поруч дуба,
я сама їй дам води і хліба.
Я біжу, як із землі підсніжник
розгортає шар листків торішніх, —
розгортаю шар хвилини і літ
і життя земного тьмяний лід.
Ось він тоншає,
підштовхують глибини,
стрельне пташка з кокона людини.
Бісик грається, дзичить оса.
А сльоза — то на глею роса.

ІЗ ЦИКЛУ "ПАРАДОКСИ"

Ця чорно-жовта понура пора,
що мимоволі лякає,
містить всередині кільчик весни
і береже до часу.

Ну, а як вибуває весна, —
хто там згадає, безпечний,
що в неї в сердечку холодна смерть
наклонулась і визріває...

Я морщу лоба і терпляче
тебе вислуховую,
коли ти ділишся враженнями
про світ.

Ти морщиш лоба і терпляче
мене вислуховуєш,
коли я ділюся враженнями про світ.
У нас повне взаєморозуміння.
Ось тільки вікно,
звідки ти черпаєш враження про світ,
виходить на Вавилон,
а вікно,
звідки я черпаю про нього враження, —
на мальовничу Галілею.
Хоч може бути й навпаки.
Ти мене зрозумів. Як завжди.
У нас повне взаєморозуміння.

Так мало статись. Просто всього
назбиралось багато.
Як днище старої посудини, всю
обліпили тебе черепашки,
павутини водоростей, як швартови,
прикували тебе до лагуни.
Тільки луни доносяться від життя,
тільки луни.
Чому ж не прагнеш туди, не рвеш
тонку золоту оману?
Цікаво, а все ж
де більше обману?

Цю притчу вже засвоїла душа,
Та ще бариться, ще не поспіша.
Бо є в убогому пейзажі дивні чари —
Невловні, наче посмішка вужа:
І він ще не прокинувся, лиш ожив,
Лиш кволим пульсом джерела забився;
І Ти — світило з-за гірських вершин —
Ще не явивсь, хоча вже об'явився.

Дух трави легені босі коле.
Хай беруть на глузи і на кпини,
хто в цім світі перекотиполе,
в кого ні вівці, ні полонини.
На оброті й ниви повнозерні,
Особливо ж на вогонь калини, —

Виноград зелений! — пирхне зверхньо
В кого ні вівці, ні полонини.
Притчевість, наснаженість у мові
Умертвляють вічка павутини.
Умертвляють дух — були б здорові,
В кого ні вівці, ні полонини.
Сам зліпив, і сам в канон возвів же
І нав'язує без совісті та впину.
Дай нам спокій. Хай нам буде гірше —
Тим, хто має вівці й полонину.
Ми з таких токів! І ми ще кволі,
Ймуть нас брехні, куплені новини.
Тільки б втримались на власнім полі,
В кого вівці є і полонини.

Люди ділять землю й реманент —
і в очах нічого, окрім муки
і тяжкої думки про момент.
Та коли вдивитись глибше — бачиш
блиск багать і крики нетерплячі:
півня панові пуска батрак.
Ще коли вдивитись глибше — видко
вже й талан кріпацький — сіру свитку.
Що не скажеш, хлопе, — все не так.
Там, де мерехтить змія луската,
брат, на вила насилівши брата,
зачинає "справедливий" суд.
Нижче — гріх. І так за колом коло.
"Ти сівалку розібрав, Миколо?" —
і пішов за хлів гострить косу.

Той хлопчик був похмурий. Світ його,
Чи навпаки — чи оба не любили.
Ним володів якийсь жаский вогонь:
Виношуючи слово, плавив жили.
Кричали очі — волі чи кінця,
А решти — він надміру причастився.
Не на людських рожденний манівцях
Цей тоскний плач дитини й нечестивця.
Той хлопчик був. І скинув капелюх,
схилившись у глумливому поклоні.
Як блазень? Як король?
Як звір в загоні?
Він не сказав — німий не скаже дух.

Пливу у золотім човні
(не проба — а окуп!),
і небо за вино мені.
земна роса — за хліб.
І каркає обабіч крук,
човна довбає крук.
Не випускаю оберіг —
свічу з заклаканих рук.
Ловець з хортами перейма,
і сокіл в нього — змій.
...Пливу безстрашна і німа
в хуртечі грозовій.

Ілюстрація Олександра СКРИННИКА

